

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

ISSN 0041-4255

BELLETEN

DÖRT AYDA BİR ÇIKAR

Cilt : LXXVIII

Sa. 283

Aralık 2014

ANKARA - 2014

EDİRNE MURADİYYE VAKFI'NIN MALİ YAPISI VE GELİŞİMİ (1598-1647)

KAYHAN ORBAY*

Edirne'de kurulu Muradiye Külliyesi, Sultan II. Murad'ın Edirne'de kurduğu üç vakıf külliyesi içinde mali açıdan en kuvvetli olanıdır. Diğer ikisi Üç Şerefeli Cami Külliyesi ile Cami-i Şerif ve Darü'l-Hadis Vakfıdır.¹ 1434-36 yılları arasında tesis edilen Muradiye Külliyesi kendisine vakfedilmiş ve Doğu Balkanlara yayılmış olan köylerden topladığı gelirlerle muazzam bir bütçeye sahip, bu bütçesini düzenli maaş ve aylık ödemeleri, ücret ödemeleri ve vakfın işleyişinin icap ettirdiği her nevi mal satın alımı yoluyla şehir iktisadi ve ticari yaşamına aktaran 'yeniden-dağıtıcı' bir iktisadi kurumdur.² Bu çalışma Muradiye Külliyesini, XVII. yüzyıl başında Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki en önemli iktisadi ve sosyal kurumlarından biri olarak tanımlamakta ve onun kurumsal ve mali tarihini 1598-1647 (h. 1006-1057) tarihleri arasındaki muhasebe kayıtları üzerinden incelemektedir.³

Çalışma, bir sultan vakfının, bireysel bir kurum olarak iktisadi ve mali tarihine yönelik monografik bir usul izlemekle birlikte⁴, ulaşılan sonuçların vakfın temsil kabi-

* Doç. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, korbay@metu.edu.tr

¹ Kayhan Orbay, "Muhasebe Defterlerine Göre 17. Yüzyıl Başlarında Üç Şerefeli Camii Vakfı", *H.Ü. Türkiyat Araştırmaları*, Sayı 15, 2011, s. 159-165; Kayhan Orbay ve Hatice Oruç, "Sultan II. Murad'ın Edirne *Câmi-i Şerif ve Dârü'l-hadis* Vakfı (1592-1607)", *İ.Ü. Tarih Dergisi*, 56, 2012/2, s. 1-24.

² Kayhan Orbay, "Vakıfların İktisadi Boyutu; Yeni Arşiv Kaynakları ve İktisadi Yaklaşımlar", *6. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri (The Sixth International Congress of Turkish Culture)*, Ankara, Pulat, 2009, cilt III, s. 1463-1474.

³ Muradiye muhasebe defterlerinden birinin neşri için bkz., Ömer Lütfi Barkan, "Edirne ve Civarındaki Bazı İmaret Tesislerinin Yıllık Muhasebe Bilançoları", *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, 1/2, 1964, s. 301-313.

⁴ Bu usul ile yürütülen bazı vakıf çalışmaları için bkz., Suraiya Faroqhi, "Vakıf Administration in Sixteenth Century Konya: The Zaviye of Sadreddin-i Konevi", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 1974, 17/2, s. 145-72; idem "Seyyid Gazi Revisited: The Foundation as Seen Through Sixteenth and Seventeenth-Century Documents", *Turcica, Revue D'Etudes Turques*, 13, 1981, s. 90-121; Stéphane Yerasimos, "Le Waqf du Defterdar Ebu'l Fazl Efendi et ses Bénéficiaires", *Turcica, Revue D'Etudes Turques*, 33, 2001, s. 7-33; Kayhan Orbay, "Bursa'da Sultan II. Murad Vakfı'nın Mali Tarihi (1608-1641)", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, cilt: 61, sayı 2, 2011, s. 293-322; idem, "Edirne II. Bayezid Vakfı'nın Mali Tarihi (1597-1640)", *A.Ü. Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi (GAMER)*, 1/1, 2012, 113-141; idem, "Orhan Gazi Vakfı'nın Mali Tarihinden Bir Kesit (1593-1641)", *Vakıflar Dergisi*, 38, 2012, s. 65-84.

liyeti nispetinde bölgesel tarımsal ekonomiye ve Edirne şehrinin iktisadi durumuna dair malumat vereceği ve gelişmeleri aksettireceği iddia edilebilir.⁵ Bir vakıflar şehri olan Edirne'deki diğer sultan ve vezir vakıflarının aynı usul ile tetkiki sonucunda bölgenin ve şehrin iktisadi gelişimine yönelik daha güvenilir neticelere ulaşılması da mümkün olacaktır.

Çalışmanın incelediği zaman aralığı günümüz Osmanlı tarih yazımında yaygın bir şekilde “kriz ve değişim” veya “dönüşüm” dönemi olarak adlandırılmaktadır.⁶ Buna rağmen, yakın zamanda düzenlenen “Kriz ve Dönüşüm” çalıştaylarında⁷ sunulan tebliğler ve müzakerelerde ifadesini bulduğu üzere, Osmanlı tarihinin çeşitli alanlarını çalışılan tarihçiler “kriz ve değişim” adlandırmasını evvelki “çöküş” paradigmasına eleştirel bir bakış açısının, dönemin gelişmelerini sorgulayıcı bir yaklaşımın ve “17.yy Genel Krizi Tezi”⁸ ile birlikte değerlendirmenin çerçevesini çizen,

⁵ Vakıfların mali ve kurumsal tarihlerinde tespit edilen değişimleri yerel ve genel iktisadi ve sosyal koşullar ile birlikte değerlendiren bazı çalışmalar için bkz., Suraiya Faroqi, “A Great Foundation in Difficulties: Or Some Evidence on Economic Contraction in the Ottoman Empire of the Mid-Seventeenth Century”, *Revue d'Histoire Magrebine*, 47-8, 1987, s. 109-121; idem, “Agricultural Crisis and the Art of Flute-Playing: The Wordly Affairs of the Mevlevi Dervishes (1595-1652)”, *Turcica, Revue D'Etudes Turques*, 20, 1988, s. 43-69; Kayhan Orbay, “Gazi Süleyman Paşa Vakfı'nın Mali Tarihi ve 17. Yüzyılda Trakya Tarımsal Ekonomisi”, *A.Ü. Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30/49, 2011, s. 145-181; idem, “Financial Development of the Waqf in Konya and the Agricultural Economy in the Central Anatolia (Late Sixteenth – Early Seventeenth Centuries)”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 55, 2012, s. 74-116.

⁶ Halil İnalçık, “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700”, *Studies in Ottoman Social and Economic History*, London, Variorum Reprints, 1985, V, s. 284-286; Suraiya Faroqi, “Crisis and Change, 1590-1699”, *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*, ed. Halil İnalçık ile Donald Quataert, New York, Cambridge University Press, 1994, s. 413-636; idem, “Politics and Socio-Economic Change in the Ottoman Empire of the Later Sixteenth Century”, *Süleyman the Magnificent and His Age, The Ottoman Empire in the Early Modern World*, ed. Metin Kunt ve Christine Woodhead, London, Longman, 1995, s. 91-113; Mehmet Öz, *Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumları*, İstanbul, Dergah Yayınları, 1997. ayrıca bkz., Linda Darling, *Revenue-Raising and Legitimacy: Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire 1560-1660*, Leiden, E.J. Brill, 1996, s. 1-21. “Çöküş paradigması'nın aşılması ve ‘altın çağ’ tasavvurunun terk edilmesi gerektiğini önemle vurgulayan ve farklı dönem-selleştirme teklif eden bazı eleştirel çalışmalar için bkz., Jane Hathaway, “Problem of Periodization in Ottoman History”, *Turkish Studies Association Bulletin*, 1996, 20/2, s. 25-31; Linda Darling, “Another Look at Periodization in Ottoman History”, *Turkish Studies Association Journal*, XXVI/2, 2002, s. 19-28.

⁷ İlki 2008 senesinde “11th International Congress of Economic and Social History of Turkey” bünyesinde bir panel olarak organize edilen bu çalıştay serisinin ikincisi 2012 senesinde Tarih Vakfı ve İstanbul Şehir Üniversitesi ev sahipliğinde, üçüncüsü 2013 senesinde Tarih Vakfı ve O.D.T.Ü. ev sahipliğinde “17. Yüzyılda Osmanlı'da Kriz ve Dönüşüm” adı altında gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bkz., Kahraman Şakul, “Bir Çalıştayın Ardından 17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu: Kriz ve Dönüşüm”, *Toplumsal Tarih*, 223, 2012, s. 22-37.

⁸ ‘17. Yüzyıl Genel Krizi’ tartışması için bkz., E. J. Hobsbawm, “The General Crisis of the European Economy in the 17th Century-I”, *Past and Present*, 5, 1954, s. 33-53; Theodore K. Rabb, *The Struggle for Stability in Early Modern Europe*, New York, Oxford University Press, 1975; Philip Benedict, “Introduction”, *Early Modern Europe, From Crisis to Stability*, ed. Philip Benedict ve Myron P. Gumann, University of Delaware Press, 2005, 11-14; Geoffrey Parker and Leslie M. Smith, “Introduction”, *The General Crisis of the Seventeenth Century*, ed. Geoffrey Parker and Leslie M. Smith, London, Routledge & Kegan Paul, 1978, s. 1-25.

rehberlik eden bir adlandırma olarak görmekte ve aslında “kriz ve değişim” anlayışına da temkinli yaklaşmaktadır. Bu aşamada Osmanlı tarihçilerinin değişim ve dönüşümü tespitiyle çalışmakla birlikte devamlılıkları vurgulamayı ve arşiv malzemesini çeşitlendirerek daha sağlıklı bir yaklaşım ve tahlil arayışını sürdürmekte olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır. Vakıf muhasebeleri üzerinden yapılan çalışmaları da malzemenin çeşitlendirilmesi ile yanıtlar bulmaya ama aynı zamanda sorular üretmeye yönelik bir çaba olarak değerlendirmek mümkündür.

Evvla, 17. yüzyılda Osmanlı tarımsal ve kentsel ekonomisi ile ticaretinin bir kriz içerisinde olduğunun kat'î bir netice şeklinde ifade edilmediğini ve hatta çalışmaların halen erken safhalarında olduğunu teslim ederek, Osmanlı özelinde krizin muhtemel sebepleri ve görünümü üzerine sıkça telaffuz edilen birkaç tezi sıralamak faydalı olacaktır. Böylece, vakıflar üzerine çalışmaların ne yönde katkıları olacağına da değinmek imkanı doğacaktır.

Bu tezlerden birisi 17. yüzyılın bir nüfus azalması dönemi olduğu şeklindedir.⁹ Dahası, Muradiye Vakfı'nın gelirlerini temin ettiği Balkanlar için nüfus düşüşünü bir “demografik felaket” olarak adlandıran çalışmalar vardır.¹⁰ Böylesi bir nüfus değişiminin tarımsal ekonomi açısından sonucu üretim daralmasıdır. İkinci bir tez daha ziyade Anadolu coğrafyasını etkisi altına alan yaygın isyanların, yani Celali İsyanlarının, iktisadi ve sosyal yaşamdaki yıkım etkisidir.¹¹ İsyanlar neticesinde âsâyişin temin edilemediği, emniyetsizliğin hakim olduğu, toprağını ekmeden terk edip kaçan

⁹ Birçok çalışma içinden şunlara bakılabilir; Wolf-Dieter Hütteroth, *Landliche Siedlungen im südlichen Inneranatolien in den letzten vierhundert Jahren*, Göttingen, Universität Göttingen, 1968; Wolf Hütteroth, “The Demographic and Economic Organization of the Southern Syrian Sancaks in the Late 16th Century”, *Social and Economic History of Turkey (1071-1920)*, papers presented to the First International Congress on the Social and Economic History of Turkey, Hacettepe University, Ankara, July 11-13, 1977, ed. Osman Okyar and Halil İnalçık, Ankara, Meteksan, 1980, s. 35-47; Suraiya Faroqhi, “Rural Society in Anatolia and the Balkans during the Sixteenth Century, II”, *Turcica, Revue D'Etudes Turques*, XI, 1979, s. 103-153; Machiel Kiel, “Remarks on the Administration of the Poll Tax (Cizye) in the Ottoman Balkans and Value of Poll Tax Registers (Cizye Defterleri) for Demographic Research”, *Etudes Balkaniques*, 4, 1990, s. 70-104; Michael Kiel, “Hrazgrad – Hezargrad – Razgrad the Vicissitudes of a Turkish Town in Bulgaria”, *Turcica Revue D'Etudes Turques*, vol. XXI-XXIII, 1991, s. 495-563; Oktay Özel, “Population Changes in Ottoman Anatolia During the 16th and 17th Centuries: The “Demographic Crisis” Reconsidered”, *International Journal of Middle East Studies*, 36, 2004, s. 181-205; Mehmet Öz, “Population fall in seventeenth century Anatolia: some findings for the district of Canik and Bozok”, *Archivum Ottomanicum*, 22, 2004, s. 159-171.

¹⁰ Bruce McGowan, *Economic Life in the Ottoman Empire; Taxation, Trade and the Struggle for Land, 1600-1800*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981. Bu çalışmayı karşılaştır; Maria N. Todorova, “Was There a Demographic Crisis in the Ottoman Empire in the Seventeenth Century?”, *Etudes Balkaniques*, 2, 1988, s. 55-63.

¹¹ M. Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul, Manisa Halkevi Yayınlarından Sayı: XI, 1944; William J. Griswold, *The Great Anatolian Rebellion 100-1020 / 1591-1611*, Berlin, Klaus Schwarz, 1983; Karen Barkey, *Bandits and Bureaucrats*, New York, Cornell University Press, 1994; Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celali İsyanları*, İstanbul, Cem Yayınevi, 1995; Oktay Özel, “The Reign of Violence: the Celalis, c.1550-1700”, *The Ottoman World*, ed. Christine Woodhead, London-New York, Routledge, 2011, s. 184-202.

köylü kesimi ile birlikte yoğun bir iç-göç ve üretim düşüşü yaşandığı, ticari hayatın da bundan etkilendiği iddia edilmektedir. Anadolu coğrafyası için yer yer sağlam kanıtlarla ortaya koyulan bu olayların Balkanlar üzerinde de bir takım tesirlerinin olacağını tasavvur edebiliriz. Ama aynı olayların Balkanlar'da tezahür ettiğini ispatlama noktasına henüz gelinmemiştir. Bir diğer tez, iklimsel değişim ve bu değişimin tarımsal ekonomi üzerinde etkileri meselesidir.¹²

Sultan ve vezirlere ait vakıflar devasa bütçelerini temin eden kırsal ve kentsel varlıklarının kayıtlarını ihtiva eden ve günümüze kalan seri halindeki muhasebeleri sayesinde nüfus değişimleri, yaygın isyanlar ve hava olayları ile bunların tarımsal ve kentsel ekonomi üzerindeki etkilerini bazan doğrudan bazan dolaylı olarak gösterebilmektedir. Kırsal ekonomiyi veya şehir ekonomisini ciddi şekilde etkileyen gelişmeler vakıfların maliyesini de etkilediğinden bu gelişmeleri tespit ve takip etmek mümkün olabilmektedir.

Muradiye'nin Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifinde MAD 512 cildi içinde yer alan ve 1598 (1006-07) senesine denk gelen bir tam yıllık mali dönemde toplam beklenen geliri (asl-ı mâl) 2.600.000 akça kadardır.¹³ Muhasebe dönemi bir tam güneş yılını kapsamaktadır ve bu bakımdan muhasebede 'dönemsellik' ilkesine sadıktır. Muhasebe defteri (muhâsebe-i mahsûlât ve ihrâcât) mali dönem bittikten sonra yazılmış olmasına rağmen toplam gelir meblağı aslında vakfın cari mali dönemde, yani 1598 senesinde fiilen kasasına giren nakit değildir. Muhasebe kayıtlarındaki *asl-ı mâl* terimi toplam gelir olarak çevrilse dahi bu terime ilişkin ilave bazı açıklamalar yapmak lüzumludur. 'Selâtin ve vüzerâ' vakıflarında görülen muhasebe düzeninde herhangi bir mali dönemin toplam gelir rakamı önceki dönemlerden devreden tahsil edilememiş gelirleri de içerir. Bu gelirler cari dönem içinde de tahsil edilemeyebilir. Toplam gelirin içinde aylık bazda toplanan kira gelirleri de bulunur. Bu gelirler genellikle ilgili muhasebe döneminde fiilen tahsil edilen miktarları ile hesap edilirler ve toplam gelir rakamına dahil edilirler. Ancak *mukâta'a* gelirlerinde durum böyle değildir. *Mukâta'a* gelirleri fiili tahsilat miktarları ile değil sözleşmelerde tespit edilen miktarları ile kaydedilir ve böylece toplam gelire eklenir.

¹² William Griswold J., "Climatic Change: A Possible Factor in the Social Unrest of Seventeenth Century Anatolia", *Humanist and Scholar, Essays in Honor of Andreas Tietze*, eds. Heath, W., Lowry and Donald, Quataert, Istanbul, The Isis Press and the Institute of Turkish Studies, 1993, s. 37-57; Jack A. Goldstone, "East and West in the Seventeenth Century: Political Crises in Stuart England, Ottoman Turkey, and Ming China," *Comparative Studies in Society and History* 30/1 (1988): s. 103-42; P. I. Kuniholm, "Archaeological Evidence and Non-Evidence for Climatic Change," in *The Earth's Climate and Variability of the Sun Over Recent Millennia*, *Phil. Trans. R. Soc. Lond. A*, eds. S. J. Runcorn and J. C. Pecker (1990): s. 645-55; Sam White, *The Climate of Rebellion in the Early Modern Ottoman Empire*, New York, Cambridge University Press, 2011.

¹³ Vakfın Hicri takvimle tarihlenmiş muhasebe dönemlerinin birebir Miladi tarihe çevrilmesi güçtür. Hicri 1006-07 senelerini kısmen kapsayan muhasebe döneminin çoğu Miladi 1598 senesi içine düşmektedir. Metinde ve tablolarda verilen tarihleri bu izahat istikametinde anlamak gerekir.

Öyleyse, toplam gelir rakamını bir vakfin mali durumunu ve gelişimini izlerken mali vaziyetin doğrudan bir göstergesi olarak kullanmak sakıncalıdır.

1598 senesinde toplam gelirin 787.000 akça kadarı önceki mali dönemden devretmiştir (bakiyye-i muhâsebe-i sene-i maziye). Bu meblağ vakfin kasasında tuttuğu nakitle birlikte tahsil edemediği gelirlerini de içerir. Nitekim, devreden bakiyyeden 371.000 akça kadarı cari yıl yani 1598 yılında tahsil edilmiştir (minhâ makbûz, minhâ tahsil). Bu meblağın tamamı bir önceki yıldan kalan alacaklardan oluşmaktadır. Bunun içinde Birgos Kazasında yer alan Hasanlu ve çevresindeki köylerden oluşan mukâta'adan 70.000 akça, Yanbolu Kazasında İslavne ve çevresi mukâta'asından kalan 64.500 akça ilk göze çarpan yüksek meblağlardır. Gecikmeli bir tahsilat olsa dahi, vakfin bütün bu alacakları tahsil edebilmiş olması mültezimlerin ödeme güçlüğü yaşamadığını göstermektedir. Mültezimlerin iltizam sözleşmelerinde tespit edilmiş yükümlülükleri gereğince topladıkları gelirlerden vakfa yapacakları ödeme taksitlerinde hiçbir şekilde bir iktisadi sıkıntıya işaret etmeyen bazı gecikmeler olabilir. Yine önceki yıldan devreden ve cari yılda tahsil edilen bu gelirler arasında bir önceki mütevellî Mustafa Efendi üzerinde görünen 150.000 akça, Halka Pınarı Nehri çeltiklerinden vakıf gelirlerini toplamakla vazifeli kimsenin (câbi-i çeltik) tahsil ettiği ama önceki muhasebe döneminde vakıf kasasına teslim etmediği 37.606,5 akça değerindeki 616,5 kile piring, vakfin aylık kira gelirlerinin tahsili ile vazifeli Rıdvan adlı vakıf görevlisinin (câbi-i müşâhere) dükkanlar ve odaların kiralardan tahsil edip önceki dönem zarfında vakfa teslim edemediği 1.000 akçanın kaydı da bulunmaktadır. Vakıf cabilerinin uzak gelir bölgelerinden tahsil ettikleri gelirleri bazan ilgili dönem içinde vakıf kasasına teslim edemeleri sıradandır. Vakıf mütevellileri de vakfin kasalarını evlerinde tuttuklarından mütevellî değişimi halinde kasa nakitinin sayım ve devrinin zaman alması tabiidir.

Vakıf Gelirleri

Vakfin 1598 senesinde cari dönemden kaynaklanan gelirlerinin toplamı 1.851.355 akçadır. Bunun sadece 14.605 akçası vakfin kentsel kökenli kaynaklarından topladığı aylık kira gelirleridir. Bunun da 7.150 akçası Edirnedeki dükkanlar, serhâne ve odalardan 12 Hicri aylık kira geliri ve diğer 7.455 akçalık kısmı Siroz Kasabasındaki hamam, dükkanlar ve bir zemin mukâta'asından toplanmıştır.

İltizam Gelirleri

Mukâta'a bedelleri muhasebe defterlerinde sözleşme değerleri ile kayıtlıdır ve 1598 senesinde vakfin *mukâta'a* gelirleri 1.037.835 akçalık toplam sözleşme değerine sahiptir. Rakamlar fiilen vakfin tahsil ettiği meblağı ifade etmez. Toplam gelir rakamı da *mukâta'a* gelirlerini sözleşme değerleri ile içerdiğinden gerçekleşen geliri temsil etmez. Diğer taraftan, mali dönem kapatıldıktan sonra kaleme alınan muhasebe defterini bir bütçe olarak adlandırmak uygun değildir. *Mukâta'a* gelirleri sözleşme

bedelleri ile kayıtlıyken, aylık bazda toplanan gelirler çoğunlukla fiili tahsilat miktarları ile kaydedildiğinden toplam gelire tam olarak 'beklenen gelir' de diyemeyiz. Muhasebe defterlerinin burada daha fazla tafsilatına girmeyeceğimiz belirli bir düzeni ve kaideleri vardır. Ancak şunu da ifade etmek gerekir; muhasebe defterlerinin yapıları, defter tutma usulleri ve terminolojisi oturmuş ve standartlaşmış bir görünüm arzeder.

Vakfın mukâta'a gelirlerinin 300.000 akçalık kısmı Gümülçine Kazasındaki Bori Köyü ve çevresi ile birlikte bir 'mukâta'a birimi' oluşturan Gümülçine'deki *nüsûm-ı yağcıyan*'dan gelmektedir. Gümülçine Kadılığında hazırlanan üç yıllık mukâta'a sözleşmesinin bedeli 900.000 akçadır ve cari yıl sözleşme müddetinin ilk yılıdır. Defterdeki *kadîm* ve *ziyâde şod* kayıtlarına istinaden bu mukâta'a biriminin önceki yıldaki bedelinin 283.383 akça olduğunu ve 16.617 akçalık bir bedel artışı (ziyâde) gerçekleştiğini anlıyoruz.

Aynı Bori Köyünün dalyanları ise ayrı bir mukâta'a birimi olarak yıllık 120.000 akçaya bazı kimseler (der uhde-i bazı kesân) tarafından nakit ve tek seferlik ödeme (ber vech-i maktû') ile iltizama alınmıştır.

Yanbolu Kazasındaki İslavne Köyü ve çevresi üç yıllık 500.000 akça bedelle iltizama verilmiştir. İlk yıl olan (an kıst-ı sene-i ûlâ) cari yılda ödenecek miktar 166.667 akçadır.

Birgos Kazasına bağlı Hasanlu ve çevresindeki köylerden kurulu bir diğer mukâta'a biriminin üç yıllık bedeli 410.000, sözleşmenin ilk yılı olan cari yıla ait ödeme tutarı 136.667 akçadır.

Edirne Kazası dahilindeki Sazlıdere, Dâye Hatun ve çevresi köylerinden oluşan mukâta'a biriminin üç yıllık bedeli 203.500 akçadır. Bu birimin ikinci yılına ait bedel 67.833 akça ile kayıtlıdır.

İpsala Kazasında Çavuş Köyü ve çevresindeki köyler bir mukâta'a birimi olarak önceki yıl üç yıllık bedeli 210.000 akça olmak üzere Yeniçeri Mehmed tarafından iltizama edilmiştir. İltizam sözleşmesinin ikinci yılına denk gelen cari yılda ödenecek bedel 70.000 akçadır.

Zağra-i Atik Kazasında Hereste (Horupişte) Köyü mukâta'ası ki sözleşmesi Edirne kadısı naibinin hüccetine nazaran üç yıllık 100.000 akça bedellidir, cari yılda 33.334 akça ödemektedir. Bu mukâta'a biriminin önceki yıl 31.000 akça olan bedeli cari yılda 2.334 akça artış göstererek iltizam edilmiştir.

Hayrabolu Kazasında Lahna ve çevresi köylerinden müteşekkil mukâta'a biriminin üç yıllık bedeli 100.000 akçadır. Cari yıl sözleşmenin ikinci yılıdır (an kıst-ı sene-i sâni) ve yıllık bedeli 33.333 akça olarak kayıtlıdır.

Vakfın Zağra-i Cedîd, Zağra-i Atik ve Yanbolu Kazalarındaki *yağcıyan-ı evkâftan* toplayacağı vergiler bir diğer mukâta'a birimi olarak düzenlenmiş ve Mahmud bin

Malkoç tarafından ilk yıl ödemesi 26.667 akça olmak üzere üç yıllık 80.000 akçaya iltizam edilmiştir.

Filiba Kazasında Kara Reis Köyünden vakıf gelirleri yıllık 20.000, üç yıllık 60.000 akçaya iltizam edilmiştir. Yine Filibe Kazasındaki Halka Pınar ve çevresindeki köylerden vakıf gelirleri önceki yıl üç yıllığına 90.000 akça bedelle iltizam edilmiştir. Sözleşmenin ikinci yılı olan cari yılda ödenecek bedel 30.000 akça olarak verilmiştir.

Baba Eski Kazasında yeralan Oruçlu Köyü mukâta'ası ile Edirne Kazasında yeralan Çömlek Köyü mukâta'ası birlikte üç yıllık 100.000 akçaya iltizam edilmiştir. Cari yıl bu mukâta'aya ilişkin sözleşmenin son yılıdır ve yıllık bedeli 33.334 akçadır.

Vakfın Doğrudan Topladığı Gelirler (ber-vech-i emânet)

Vakıf bazı kırsal gelirlerini emânet usulü ile toplamaktadır (ber-vech-i emânet zabt şode). Bu usulde vakfın daimi ve maaşlı görevlileri olan câbiler gerektiğinde vakfın kâtibleri ile beraber vakfın gelirlerini toplamakta ve teslim etmektedirler. Vakıf 1598 senesinde bu yöntemle 797.335 akça gelir tahsil etmiştir. Bu gelirin en mühim kısmı 491.930 akça ile Filibe Kazasında Kara Reis ve Halka Pınarı çeltik tarhlarından toplanan gelirlerden oluşmaktadır. Vakıf bu yerlerden 478 müd ve 5 kile pirinç tahsil etmiştir ki 1 müd = 20 kile hesabıyla toplam 9.565 kile etmektedir. Toplanan pirincin 432 müd kadarı tek başına Kara Reis bölgesinden sadece 32 müd kadarı Halka Pınar bölgesinden gelmektedir. Bu miktar pirincin parasal değeri farklı fiyat seviyelerinden 491.930 akça etmektedir. Pirinç kile başına 50, 58 ve 60 akça fiyattan satılmıştır. Miktarca en büyük satış 6.672 kile ile 50 akçalık fiyattan olmuştur.

Vakfın cizye vergisi tahsilatı bir diğer önemli gelir kalemidir. Vakıf 2.689 hane mükelleften hane başına 70 akça, toplam 188.230 akça cizye vergisi tahsil etmiştir. Emânet usulü ile toplanan diğer bir gelir kalemi Yanbolu ve İslavne Kazalarındaki vakıf arazilerinde yerleşiklerden (mütemekkinân-ı re'âya-yi evkâf-ı mezbûre) *ber müceb-i -i emr-i şerîf* nakit olarak toplanan (ber vech-i maktû') ve aslında *bedel-i avârz ve tekâlif* karşılığı olan 55.000 akçalık *hayme behâd*ır. Vakfın Gümülcine, Zağra-i Cedîd ve Atık, Hasköy, Yanbolu, Ahyolu ve diğer Kazalarda *yağcıân-ı imânet* diye anılan yürükler elinden tahsil ettiği yağdan (revgan-ı sâde) elde ettiği gelir ise 62.175 akçadır. Bu meblağ aslında nefer başına 3 kıyye sadeyağ hesabıyla 829 neferden tahsil edilen toplam 2.487 kıyyenin, kıyye başına 25 akçadan yekûnüdür.

Çeşitli Gelirler

Vakfın yukarıda sayılan gelirlerinin dışında bir de çeşitli gelirler kalemi (emvâl-i müteferrika) bulunmaktadır. 1598 senesinde toplamı sadece 1.580 akça olan bu gelir

kalemi cüzi miktarda satışı yapılan buğday ve pirinç ile vakıf *tâbhânesinde* vefat eden bir kimsenin muhallefatından oluşmaktadır.

Vakıf Giderleri

Maaş ve Aylık Ödemeleri

Vakıf giderlerini ifade eden ve muhasebe defterinde giderler kısmına geçildiğine işaret eden terim olan *vuzi'a-zalik* teriminin altında 1.568.698 rakamı kayıtlıdır. Muhasebe defteri ilke olarak giderler kısmında ilk önce *el-vezâ'if* terimi altında maaş ve aylık ödemelerini kaydeder. Vakfın 1598 senesinde onüç Hicri aylık bir dönem için maaş ve aylık ödemeleri toplamı 544.607 akçadır. Bu meblağ vakfın daimi hizmetlisi 148 kişi ile vakıftan aylık alan 121 kişi için yapılan toplam ödemedir. Bütün bu kimselere yevmî 1.281,5 akçadan onüç aylık dönem için 499.785 akça ödenmiştir. Ayrıca 44.822 akça *el-müşâhere* olarak ödenmiştir. Vakfın yaptığı bazı maaş ve aylık ödemelerinin dönemi *el-vezâ'if* terimi altında kayıtlı olan döneme denk gelmiyor ise (1598 için bu onüç aylık bir dönemdir), dönemsel olarak farklı olan bu ödemeler *el- müşâhere* terimi altında ayrıca belirtilir. Dahası defter içindeki maaş ve aylık ödemelerinin ayrıntılı kayıtlarında da aynı terim ile farklı döneme sahip ödemeler ayrıca kaydedilir. Bu dönemsel farklılık bir çok sebepten kaynaklanabilir; vakıf hizmetlisinin dönem içinde göreve başlaması, bir diğerinin vefat etmesi, vazifesinden ayrılması, vakfın bazı aylara ait ödemeleri ertelenmesi veya önceki dönemde ertelenen ve verilmeyen maaş ve aylıkların cari dönemde verilmesi durumlarında, maaş ve aylık ödemeleri ana girişinde kayıtlı dönemden farklı döneme sahip ödemeler oluşur.

Vakfın maaşlı olarak 148 kişiye istihdam sağlaması ve onlara maaş ödemesi olarak düzenli satınalım gücü aktarması Edirne şehir ekonomisindeki merkezi önemini ve ağırlığını göstermektedir. Vakıf çalışanlarına yapılan ödemeler, vakıftan aylık alan kimselere yapılan ödemelerle birlikte vakfın yeniden-dağıtımçı işlevini de ifade etmektedir.

Toplam maaş ve aylık ödemeleri içinde 'vazîfehârân ödemeleri' olarak adlandırdığımız, vakfın 148 kişilik daimi hizmetlilerine yapılan ödemeler on üç aylık dönem için 209.235 akçadır ve bunların içinde farklı bir dönem için ödeme yer almaktadır. Vakıftan aylık alan 121 kişi¹⁴ (*zevâ'idharân*) için ise onüç aylık dönemde yapılan ödemelerin toplamı 44.822 akçalık *el- müşâhere* ile birlikte 290.550 akçadır.

Vakıf çalışanları cemaatlar halinde vazîfelerine göre tasnif edilerek ana muhasebe defterine kaydedilmiştir. Defter istihdam edilenleri isim, görev ve maaş miktarları ile birlikte ait oldukları cemaat altında kaydetmektedir. Tablo 1 vakıftaki bu cemaatleri görevli sayıları ile birlikte listelemektedir. Mevlevîhânedeki görevli dört kişiden İbrahim Çelebi *mesnevîhândır* ve yevmî 15 akça maaş almaktadır. Diğer üçü sadece yevmî birer akça maaş alan 'aşırhân, mu'arrif ve kayyımdır. Hademe-i imâret

¹⁴ Kayıtlı 145 kişiden 121'i *mevcûd* bulunmaktadır.

kadrosu altında 33 kişi bulunmaktadır. Yevmî 60 akça maaşı ile vakıf mütevellisi Ömer Bey burada kayıtlıdır. Vakfın nâzırı Piri ise yevmî 20 akça maaş almaktadır. Bu kişi, vakfın daha sonradan nezaretinin devredilmesiyle birlikte vakıf nâzırı olarak kayıtlarda yer alan Dârüssa'âde Ağasından önce, vakfiye şartlarına nazaran nâzır vazifesinde istihdam edilen kimsedir. Vakıf aynı kadro altında üç kâtip istihdam etmektedir. Bunlar sırasıyla *kâtib-i muhâsebe*, *kâtib-i evkâf* ve *kâtib-i kilârdır*. Vakıf ayrıca *kâtibân* kadrosunda köy ve mukâta'alardan gelirlerin tahsili için de kâtipler istihdam etmektedir.

Tablo 1: Muhasebe Defterinde Yer aldıkları Sırayla Vakıf Görevlileri (1598 senesi)

Cemâ'at	Görevli sayısı	Cemâ'at	Görevli sayısı
Ahali-i câmi-i şerîf	24	Devr-hânân	11
Eczâhânân-ı câmi'-i şerîf	31	Mevlevihâne	4
Müsebbihîn	14	Hademe-i imâret	33
En'âmhânân ma'a salavâtâyân	5	Câbiyân ve kâtibân ve mu'temedân-ı evkâf	26

1598 senesi muhasebe defteri vakfın aylık ödemeleri yaptığı kimseleri *cemâ'at-i zevâidhârân* girişi altında herhangi bir alt-ayrım yapmaksızın saymaktadır. 1601 (1009-10) yılına denk gelen defterde ise *zevâidhârân* alt-ayrımlarla listelenmiştir. Daha aydınlatıcı olduğundan vakfın *cemâ'at-i zevâidhârân* girişi altında listelediği kimseler ve bunlara yapılan ödemelerle ilgili kısa izahatı bahsi geçen ikinci defterdeki kayıtlar üzerinden yapmak uygun olacaktır. Bu kayıtlarda vakfın *zevâidhârân* terimi altında ne çeşitli kesimlere maaş ve aylık ödemekte olduğu, kendi bütçesinden başka vakıfları nasıl desteklediği ve vakfın yeniden-dağıtımçı işlevinin uzantıları daha rahat görülebilmektedir.

1601 senesi kayıtlarında *cemâ'at-i zevâidhârân* ana başlığının hemen altında *vazîfehârân-ı câmi'-i atik der mahmiyye-i Edirne* başlığı yer almaktadır. Bu alt-başlık altında yer alan ilk kayıta Câmî'-i Atik Medresesi Müderrisi ile birlikte medrese talebelerine harçlık ve yemek için (ma'a talebe ve ta'âmiyye) yevmî 95 akça tahsisatın kaydı düşülmüştür. İkinci kayıta ise II. Murad tarafından kurulan Halebî Medresesinin müderrisi ile birlikte talebelere harçlık ve yemek için tahsis edilen yevmî 86 akçanın kaydı yer almaktadır. Bunlardan başka, Edirne'deki Câmî'-i Atik'in diğer görevlilerine maaş ödemeleri, Edirne'de Taşlık Medresesi talebelerine yemek ödemeleri (ta'âmiyye, ta'âm-behâ) ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır.

Bundan sonra Malkara Kasabasında yer alan Câmî'-i Atik'in yedi çalışanına yapılan ödemeler (*cemâ'at-i müteferrike-i câmi'-i atik der kasaba-i Malkara*) ile aynı caminin *şem-i revgan* masrafı için verilen akçanın kaydı verilmiştir.

Bir sonraki alt-başlık *cemâ'at-i zevâidhârân der sakinân-ı mahmiyye-i Edirne*dir. Buradaki ilk kayıt Şeyh Ali Şücâ' Zâviyesi şeyhi Alaeddin'e verilen yevmî 15 akçalık aylığın kayıdır. Kayıtlarda ismi geçen kimselerden bazıları muhtemelen fiilen görevlerini icra etmeyen ve emekliye ayrılmış kimseler olmalı. 1601 senesinde kayıtlı 74 kişiden üçü ilgili muhasebe dönemi içinde vefat etmiştir ve bir diğer üçüne ise sebebi not edilmemekle birlikte [bâ]ki kaydı ile hiç ödeme yapılmamıştır. Vakfın ödeme yaptığı ve Edirne'de ikamet eden bu kimseler arasında tafsilat verilmediğinden görev yerleri bilinmeyen vaiz, hatip, imam ve müezzinler bulunmaktadır. Vakfa ait bir köy olan Çömlek Köyü mescidinin imam ve müezzini, derviş lakablı kişiler ve bazı kadınlar da aylık alanlar arasındadır.

Bir diğer alt-başlık oniki kişinin isminin verildiği *cemâ'at-i müttekâ'idîn an ebnâ-i sipâhiyân ve gayruhu* şeklindedir. Sonraki alt-başlık ise *cemâ'at-i zevâidhârân der sakin-i mahmiyye-i İstanbul*dur ve burada 43 kişi kayıtlıdır ki bunlar içinde şeyh ünvanlı kimseler ve kadınlar da vardır. Böylece 1601 senesinde *cemâ'at-i zevâidhârân* ana başlığı altında toplam 132 kişi kayıtlıdır.

Harcamalar

1598 senesinde vakfın maaş ve aylık ödemeleri dışındaki harcamaları ve tamirat giderleri (el-ihrâcât ma'a meremmât) 1.024.091 akçadır. Bu meblağın içinde en mühim yekûn 866.651 akça ile imaret mutfağının satınalınım giderleridir.

Mutfak Harcamaları

1598 senesinde vakıf et satınalımı için 278.762 akça harcamıştır. Et 359 gün boyunca pişirilen yemeklerde hergün 84 kıyye kullanılmak üzere sarf edilmiştir. Vakıf mutfağının un tüketimi için 121.149 akça, buğday için 121.689 akça, pirinç için 117.114 akça ve sadeyağ tüketimi için 82.047 akça harcanmıştır. Bunlar mutfak harcamaları içinde en büyük harcama kalemlerini oluşturan gıda mallarıdır. İmaret mutfağında pişirilen yemek ve tatlılarda ayrıca bal, badem, nişasta, üzüm, koruk, erik, nohut, kabak, karabiber, safran, zeytinyağı, ekme, tuz, soğan ve pestil kullanılmaktadır. Ocaklar için odun satın alınımın maliyeti olan 66.782 akça da mutfak harcamaları içinde gösterilmektedir.

Vakıf misafirlere verilen ziyafetlerin masrafını ayrıca kaydetmiştir (behâ-i harc-ı ziyâfet-i müsâfirîn). Misafirler ve eşraf için et ve tavuk (tavuk çorbası için), binek hayvanları için arpa ve yulaf sarf edilmiştir ki 1598 senesinde misafir ağırlamanın vakfa maliyeti 48.260 akçadır.

Cami ve imaret hizmetlileri ile misafirler için vakıf mutfağında reçel ve turşu da yapılmaktadır ve bunların masrafları ayrı bir alt-başlık altında verilmektedir. 1598 senesinde reçel ve turşu yapımı için 3.515 akça masraf edilmiştir. Bu gider kalemi

mali açıdan önemsiz olduğundan vakfin gelir-gider tablolarında yer vermeye gerek görülmemiştir.

Aynî Hesaplar

Vakfın gıda malları stoğu ile yıl içinde yaptığı alımlar ve sarfiyatların dökümü *muhâsebe-i vâridât ve mesârifât-ı kilâr-ı imâret* başlıklı ayrı bir kiler muhasebesinde ayrıntılı olarak verilmiştir. Ana muhasebe defterine ilişitirilen bu aynî muhasebeyi bir müfredât defteri olarak değil de aynî hesaplara dair bir ana muhasebe olarak kabul etmek uygun olacaktır.

Kiler muhasebesinde yeralan kayıtlara göre vakfın bir önceki dönem sonunda kilerinde kalan 150 kile buğday cari döneme devretmiştir. Ayrıca 3.400 kile kadar buğday cari dönem içinde satın alınmıştır. Tüm bu buğdayın 702 kilesi yıl içinde toplam 312 gün pişirilen buğday çorbasında kullanılmıştır. 1.600 kile kadarı değirmende öğütülerek un elde edilmiştir. Sadece 2 kile 3 şinik miktarı aşure yapımında kullanılmış ve 106 kile ise anbar eksiki (kesr-i anbâr) olarak kaydedilmiştir. Böylece sene sonunda 1.165 kile kadar bir kiler stoğu kalmıştır.

Vakıf satın aldığı buğdayı değirmende öğütürerek 1.517 kile un temin etmiştir. Vakfın kilerinde ise 144 kile un zaten mevcuttur. Ayrıca pazardan 3.241 kile un satın alınmıştır. Un aslen ekmeek yapımında kullanılmaktadır. Unun 4.050 kilesi 360 gün boyunca fodula ekmeği pişirilmesinde kullanılmıştır.¹⁵

1598 senesi muhasebe dönemi başında 596 kile pirinç zaten kilerde mevcuttur ve yıl içinde 1.797,5 kile daha pirinç satın alınmıştır. Pirincin 861 kilesi 328 gün boyunca pişirilen ve sabahları, Ramazan ve mübarek gecelerde ikram edilen pirinç çorbasında, 757 kile kadarı Cuma akşamları, Ramazan geceleri ile mübarek gün ve gecelerde hazırlanan dane ve zerdede, 250 kile kadarı ise misafirlere sunulan yemeklerde kullanılmıştır.

Sadeyağdan bal ve bademe, karabiberden safran ve tuza kadar birçok gıda maddesi kiler stoklarında mevcuttur ve yıl içinde de yeni satın alımlar yapılmıştır. Zeytinyağı satın alımı ise mutfak harcamaları kısmında kayıtlı olmasına rağmen tamamı kandillerde kullanılmıştır. Arpa ise tamamen hayvan yemi olarak misafirlerin ve vakfın nazır, katip, cabi ve mutemedlerine verilmiştir.

Diğer Harcamalar, Ücret Ödemeleri, Tamirat Giderleri

Vakıf yukarıda sayılan gider kalemleri ile az aşağıda değineceğim ücret ödemeleri ve tamirat masrafları dışında kalan harcamalarını 'diğer harcamalar' (ihrâcât-ı sâ'ire) başlığı altına almıştır. Bu başlık altında vakfın çok çeşitli gider kalemleri sayıl-

¹⁵ Hergün 11 kile ve 1 şinik un ekmeek pişirilmesinde kullanılmıştır.

maktadır. Mesela aşure maliyeti, temizlik ve mutfak malzemeleri alımı, aydınlatma için yapılan harcamalar, ve vakfın fiili işleyişinin lüzum gösterdiği her türlü mal alımı ile ödenen harçlar diğer harcamalar kalemi içinde yer almaktadır. Bunlar arasında torba, çuval, kürekte kağıt alımına, mahkeme, hüccet ve sicil masraflarından Medrese-i Cami-i Atik ve Medrese-i Taşlık talebelerinin Ramazan ayı yemeklerinin ödemesine kadar çeşitli masraflar da bulunmaktadır. Diğer harcamalar kaleminin toplamı 1598 senesinde 39.502 akçadır.

Vakıf işlerinin görülmesi için ödediği ücretleri ayrı olarak ücretler (el-ücârât) başlığı altında kaydetmektedir. Bunlar vakıf anbarından değirmene buğdayın nakli ve değirmenden anbara unun nakli için arabacılara ödenen ücretler, değirmenciye ödenen ücret, vakfın satın aldığı et ve tuz gibi gıda mallarının hammaliye ücreti, kandilleri yakan kimse ile mumcuya ödenen ücretler, vakıf köyünün anbarından vakıf kilerine pirincin nakli için ödenen ücretler benzeri ödemelerdir ve 1598 senesinde 13.267 akçadır.

Vakıf kendi hizmet binaları ile gelir getiren mülklerinin düzenli onarımlarını üstlenmektedir ve bununla ilgili harcamalarını *el-meremmât* başlığı altında kaydetmektedir. 1598 senesinde bu giderlerin toplamı 52.896 akça gibi önemli bir miktara ulaşmaktadır.

Ödeme ve Nakdi Teslimatlar

Vakfın yukarıda sayılan giderleri dışında bazı ödeme ve teslimatları vardır. 1598 senesi kayıtlarına göre bu teslimatlardan biri II. Murad'ın Filibe'deki Câmî'-i Atik Vakfı mali sıkıntı çekip çalışanlarının maaşlarını ödeyemediğinden, bu vakfa maaş ödemelerinde destek olmak üzere söz konusu vakfın câbîsine teslim edilen 15.742 akçadır. Ayrıca önceki mütevellî zamanında ödenmemiş bazı maaşların ödemesi ile veresiye satın alınan karabiber ve mastaki için yapılan ödemeler de bulunmaktadır. Vakıf ayrıca kendi *cemâ'at-i zevâidhârâm* arasında yer alan kimselerin önceki mütevellî döneminde ödenmeyerek eksik kalan 47.100 akçalık aylıklarını da ödemiştir.

Vakfın hem cari dönemden hem de önceki yıllardan tahsil edemediği gelirleri 493.382 akça olarak kayıtlıdır. Vakfın kayıtlı alacakları 1582 / 990 senesine kadar geriye gitmektedir. 1582-85 yılları arasında vakfın mütevellîsi olan Ali Bey zamanından mültezimlerin ve vakıf köylerinin reayasının borcu olarak görünen görece önemsiz bazı meblağlar kayıtlıdır. Vakfın Filibe Kazasındaki Halkapınar köyünün câbîsi olan Murad'ın elinde 1585'den beri kalan 5.020 akça ile aynı kazadaki Kara Reis Köyünün câbîsi olan Kara Mustafa'nın yine aynı yılın vakıf gelirlerinden elinde kalan 74.600 akçanın kaydı ilginçtir. İpsala Kazasındaki Çavuş Köyünün mültezimi de 1585 senesi mukâta'a bedelinin 10.000 akçasını vakfa ödememiştir. Birgos Kazasındaki Hasanlı Köyünün mültezimi ise 1583-84 yılından 131.000 akça ve 1585 yılından 22.000 akçayı vakfa ödememiştir.

1587-88 yıllarında mütevellî olan Abdalbâki'nin elinde vakfın 5.000 akçası kaldığı gibi onun döneminden *yağcıyan-ı evkâf* elinde 13.000 akça kadar vakıf geliri tahsil edilemeden kalmıştır. Sonraki mütevellî Mustafa Efendi döneminden ise toplam 123.576 akça tahsil edilemeden kalmıştır. Yanbolu Kazasındaki İslavne Köyü mukâta'asından Hicri 999, 1001 ve 1005 senelerinden olmak üzere üç yıl eksik ödeme yapılmış olması dikkat çekmektedir. Vakfın Yanbolu, Ahyolu, Zağra-i Atık ve Cedîd Kazalarındaki *rîsûmât-ı yağcıyan* mukâta'asından da Hicri 1001, 1002, 1003 ve 1005 senelerinden 51.000 akçanın üzerinde geliri tahsil edilememiştir. Cari dönemden ise 77.357 akça alacak kalmıştır. Bunun içinde yine İslavne Köyü mukâta'asından kalan 34.000 akça kadarlık alacak, Hasanlu Köyü mukâta'asından 20.000 akça kadarlık alacak ve vakfın yağcıyan reayasının vergilerinin mukâta'asından kalan 13.000 akça kadarlık alacağı miktarca önemli olanlardır.

Böylece vakıf, tüm giderler karşılandıktan, gecikmiş maaş ve borç ödemeleri yapıldıktan ve tahsil edemediği tüm gelirleri toplam gelir (asl-ı mâl) rakamından düşükten sonra, kasasında nakit meblağ olarak 491.225 akça gibi muazzam bir fazla tutmuştur.

Vakfın Mali Gelişimi ve Bölgesel Ekonomi

Muradiye Vakfının incelediğimiz muhasebe defterleri üzerinden 1598-1647 dönemi zarfındaki mali gelişimine geçmeden önce, vakfın Barkan tarafından muhasebe defterlerinin neşredildiği 1488-89 mali yıllarındaki gelir rakamları ile 1598 senesindeki rakamları arasında bir karşılaştırma yapılabilir. Barkan ve Pamuk tarafından yayınlanan fiyat endekslerine dayanarak, 1489 ile 1598 yılları arasında fiyatların yaklaşık %468,5 artış gösterdiği görülmektedir.¹⁶ Ancak, eğer 1489 ile 1599 yılı değerlerini dikkate alınırsa, bu artış oranı %373'e düşecektir.¹⁷ Bu fark fiyatları yıldan yıla ciddi değişimler gösteren hububatın endeks içindeki ağırlığından kaynaklanmaktadır. Oysa, vakıf gelirleri, hele ki iltizam usulü ile işletildiklerinde yıldan yıla –olağanüstü koşullar ortaya çıkmadıysa- daha istikrarlı bir seyir izlerler. Öyleyse, elde pek az yıla ait veri varken, böylesi karşılaştırmalar üzerinden fikir yürütmek ne kadar makul olabilir sorusu yerindedir. Çekince altında bu endeks değerlerini kabul ederek vakıf gelirlerinin gelişimi ile bir karşılaştırma yoluna gidilebilir. Vakfın cari dönemden kaynaklanan gelirleri 1489 yılında 354.000 akçayken 1589 yılında 1.851.000 akçaya yükselmiştir. Bu rakamlar –gelir kaynaklarının sabit kaldığı kabulü ile- yaklaşık %523 artışı ifade eder.

¹⁶ 1489 senesinde tüketici fiyatları endeks değeri 1.30, 1598 senesinde ise 6,09 olarak verilmektedir, bkz., Ömer Lütfi Barkan, "The Price Revolution of the Sixteenth Century: A Turning Point in the Economic History of the Near East", *International Journal of Middle East Studies*, 1975, 6, s. 3-28; Şevket Pamuk, *İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler, 1469-1998*, Ankara, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Aralık 2000.

¹⁷ 1599 senesi için endeks değeri 4,85 olarak verilmektedir.

Bu durumda vakfin gelirlerinin fiyat artışlarını takip etmesinin de ötesinde ciddi bir reel artış gösterdiği söylenebilir.

Cari dönemden kaynaklanan gelirler üzerinden 1489 ile 1589 yılları arasında yapılan karşılaştırma vakfin gelirlerini reel olarak arttırdığını gösterirken, sadece kentsel kira gelirlerine bakıldığında şaşırtıcı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. 1489 yılı muhasebesine göre vakıf, Siroz'daki hamamından yirmi ay için 46.667 akça, Yanbolu'daki hamamından ise dokuz ay için 4.584 akça kira geliri elde etmektedir.¹⁸ Vakfin Siroz'da bulunan ve 15 bâb olarak kaydedilen dükkanları yirmi aylık bir dönem için 3.400 akça, Edirne'de yeralan 11 bâb dükkanı ise onüç aylık bir dönem için 7.759 akça kira geliri getirmektedir. Bir yüzyıl sonra, 1598 yılında Siroz ve Yanbolu hamamlarının kaydı yeralmamaktadır. Vakfin Siroz'dan gelen kira gelirleri olarak 7.455 akça kayıtlıdır ki bu meblağ sayısı belli olmayan dükkanların kiralari ile bir zemin mukâta'asından elde edilmektedir. Yine 1598 yılında vakfin Edirne'deki dükkanları, odaları ve bir serhânedden kira geliri ise yıllık 7.150 akçadır.

Edirne'den elde edilen kira gelirini aylık bazda hesap edersek hem 1498'de hem de 1598'de 596 akça civarında olduğunu görürüz. Aradaki bir asır farka rağmen, üstelik bu zaman zarfında fiyatlar katlanmış iken, kira gelirinin değişmemiş olmasını, vakfin akârâtının harap olup gitmemiş olduğu varsayımı altında, vakfin kira gelirlerini fiyat artışlarına uyduramaması ve hatta bu bakımdan yapısal bir zaafiyeti olduğu şeklinde değerlendirebilir miyiz? Vakfin 1488 ve 1489 yılı muhasebelerinde kiralama için *icâre-i vâhîde* dışında bir yöntem kullandığına dair emare yokken 1598 ve sonrasında *icâreteyn* yöntemi kullanıldığı tespit edilebilmektedir.

Vakıflar aylık kira gelirlerini *ani'l-müşâherât* başlığı altında kaydederken aslında *icâre-i müeccele* gelirlerini kaydetmektedir. *İcâre-i mu'accele* gelirlerini ise bu tür gelirler aylık veya yıllık bazda bir düzenlilik arzemediklerinden diğer gelirler (emvâl-i müteferrike) kısmına kaydetmektedirler. Maalesef elimizde mevcut en ayrıntılı kayıtları muhtevî ana muhasebe defteri dahi bu gelirleri dükkanlarla ilişkilendirerek kira bedellerinin seyrini sağlıklı bir biçimde tespit imkan vermemektedir. Aslında yüksek kira gelirleri olan vakıflar muhakkak ki bu gelirlerin takibi amacıyla, hatta bazan sadece bu işle görevli bir *kâtib-i müşâherât* istihdam ederek ayrıntılı kayıtlar içeren müfredat defterleri tutmaktaydılar. Eğer ki bu tür defterler günümüze kalabilmiş olsaydı kira gelirlerinin seyri ile ilgili güvenilir kaynaklar bulunacaktı. Vakfin *icâreteyn* yöntemini kullanmış olması dolayısıyla kira gelirlerinin fiyat hareketlerine uyum sağlayamadığını rahatça söylemek imkanı yoktur.

Bir yüzyıl öncesine ait rakamların bulunmasının teşvik ettiği bu karşılaştırmayı uzatmadan sonlandırarak, daha güvenilir ve daha yoğun verilerin olduğu esas analiz

¹⁸ Barkan, "İmaret Tesislerinin Yıllık Muhasebe Bilançoları", s. 301; Gökbilgin, Tayyib M. (2007). *Edirne ve Paşa Livası; XV. ve XVI. Asırlarda Vakıflar – Mülkler – Mukataalar*. İstanbul: İşaret Yay, s. 205.

dönemine geçmek uygun olacaktır. 1598 yılında vakıf hem Edirne hem de Siroz'daki akârâtından kira geliri elde etmekteyken 1601 senesinde sadece Edirne'deki akârâtı kira geliri getirmektedir. Edirne'deki akârâttan gelen kira gelirlerini muhasebeler üzerinden aylık bazda izlemek mümkündür. Tablo 2 bize aylık bazda kira geliri toplamının 1601-1623 arasında artış veya azalış yönünde değişim gösterdiği yılları göstermektedir. Edirne'deki vakıf akârâtından 1598 senesinde aylık 595 akça kadar bir kira geliri elde edildiği belirtilmişti. Bu aylık kira geliri 1601 senesinde nasıl 713 akçaya yükselmiştir? Yanıt 1601 senesi muhasebe defterinin tamirat giderlerini kaydettiği *el-meremmât* başlığı altında yazılıdır. Buradan anlaşılmaktadır ki Edirne'de Ali Paşa Çarşısı yakınındaki vakıf dükkanları daha önce yanmıştır ve 140.000 akçanın üzerinde masraf edilerek yeniden bina edilmişlerdir. Ayrıca, vakfın Siroz'daki hamamının tamiri için de 1.000 akça kadar bir masraf yapılmıştır. Edirne'den elde edilen aylık kira gelirindeki artışın sebebi yeni dükkanların kiraya verilmesi olmalıdır. 1602 yılı muhasebesi bu yeni bina edilen dükkanların 55.000 akça tutan *mu'accele* ücretlerini kaydetmektedir.

Tablo 2: 1601-1623 arasında değişim gösterdiği yıllara göre aylık kira gelirleri

Sene	1601	1603	1606	1609	1610-11	1616	1623
Akça	713	773	834	841	861	871	797

1603 senesinde aylık kira bedelinin 773 akçaya yükselmesinin muhtemel sebebi de yeni dükkanların kiraya verilmesi olabilir. Bunu her ne kadar kesin olarak tespit etme imkanımız yoksa da, 1604 yılında yeni bir dükkan için alınan *icâre-i mu'accele* bedeli kaydına istinaden iddia etmek mümkündür.

Vakıf bir yandan da harap olmuş ve kira geliri getirmeyen akârâtını tamir etmektedir. 1604-05 mali döneminde, 1488-89 yılı defterlerinde kaydını gördüğümüz Yanbolu'daki hamamın tamiri için 10.500 akça kadar bir harcama yapıldığı kayıttır. Aynı mali dönemde, 1598 senesinden sonra kira gelirine ait bir kayıt göremediğimiz Siroz'daki dükkanların tamiri için de 1.600 akça sarf edilmiştir. Böylece Siroz'daki vakıf dükkanları ile bir zeminin tapu resmi 3.655 akça gelir getirmiştir. Ancak her nedense bu gelir kaydı 'aylık gelirler' bahsine değil 'çeşitli gelirler' (*emvâl-i müteferrike*) kısmına kaydedilmiştir. İzleyen 1605 yılı muhasebesinde iki dükkanın daha yeniden inşası için 13.766 akça harcadığına dair kayıt bulunmaktadır.

1606 senesine gelince Edirne'deki akârâtdan elde edilen aylık kira bedeli bir kez daha yükselmiştir. Bu yıl Yanbolu'daki hamamın tamiri için 4.120 akça daha harcanmıştır. Siroz'daki akârâtın kaydının 1606 senesi muhasebesinde ne aylık gelirler ne de çeşitli gelirler kısmında kaydı yoktur ve bunu izah edecek bir bilgi yoktur. 1605 yılında yeni inşa edilen dükkanlardan alınan vergi gelirleri de 1605 ve 1606 yıllarında çeşitli gelirler kısmına, 1605 yılında "mahsul-i resm-i duhân" ve 1606 yılında

“mahsul-i resm-i dükkân” şeklinde kaydedilmiştir. Bu dükkanlardan, 1606 yılında Ali Paşa Çarşısı yakınında olan attar dükkanı için yıllık 1.000 akça, Cami-i Atik yakınındaki bakkal dükkanı için 3.000 akça vergi alınmıştır. Böylesi bir gelir kaydı 1608 senesi kayıtlarında tekrar etmemektedir. Bir ihtimal bu dükkanların, ayrıca kira bedelleri ile birlikte Edirne’deki akârâtın aylık kira geliri 1606 senesinde 834 akçaya yükselmiş olabilir.

1609 senesinde ve hemen ardından 1610-11 mali döneminde Edirne’den elde edilen kira gelirleri bir kez daha artmıştır. Bu yılların defterlerinde Siroz’daki hamam ve dükkanların kaydı yer almış ancak kira bedeli yazılmadan bâkî notu düşülmüştür. 1610 yılı içine denk gelen bir muhasebede Siroz’daki hamamın daha önce harap olduğu ve battal kaldığı, Ahmed Paşa’nın kendi cebinden tamiratını yaptırdığı görülmektedir. Öyle anlaşılıyor ki vakıf Ahmed Paşa’ya 50.000 akçalık tamirat masraflarını toplu olarak geri ödemiştir. Kira gelirlerindeki artışın nedeni bu kez yeni dükkanların inşası değil mevcut olanların kira bedellerinin artışı olabilir. 1612-13 yılı defterinde yeralan bir kayıt bu dükkanlardan birini, Cami-i Atik yanındaki bakkal dükkanını işleten Ahmed Paşa’nın kethüdası Hasan Ağa’nın ölümü ile mahlul kalması üzerine işletmeyi kiralayan Saray-ı Atik Ağası Yusuf Ağa’nın ödediği 40.000 akçalık *mu’accele* bedelini vermektedir.

1616 yılında kira geliri bir kere daha artış göstermiştir. Bu yıl Siroz’daki hamam ve dükkanların kaydı olmakla birlikte *hâlî* notu düşülmüştür. Vakıf Siroz’daki akârâtını tamir etmesine rağmen henüz bunlardan gelir temin edememektedir. Diğer taraftan inceleme dönemine giren defterlerde kaydı bulunmayan ancak aslında vakıf akârları arasında yeralan Yanbolu’daki bir hamamın tamirine dair kaydı da 1616 yılı defterinde görülmektedir. Vakıf bu hamamın tecdid ve tamiri için 58.000 akçanın üzerinde bir harcama yapmıştır.

1623 senesinde ise Edirne akârâtından gelirler aylık 797 akçaya düşmüştür. Bu düşüşün sebebi serhânenin 1623 senesi öncesinde yanmasıdır. 1623 senesi kayıtlarında serhânenin 23.000 akça masrafla yeniden inşa edildiği ve *icâre-i mu’accele* bedeli olarak 10.000 akça alındığı kayıtlıdır.

Muhasebe defterlerinde bir boşluktan sonra 1629 senesi içindeki dört aylık bir muhasebe defterinde yaklaşık 12.000 akça yıllık bedelle vakfın Filibe’de dükkanları, hamamı ve zeminleri kaydı görülmektedir. Hem 1629 hem de 1629-30 muhasebelerinde *bâkî* kaydı yeralan bu akârâtın daha evvel hiçbir muhasebede kaydı bulunmamaktadır. Bu tarihten sonraki muhasebe defteri 1640-41 mali dönemine aittir. Edirne’deki akârâtın kira geliri aylık bazda 750 akçaya gerilemiştir. Diğer taraftan, Filibe’deki akârât iki yıllık bir dönem için 20.448 akçaya kiraya verilmiştir. 1642’de Filibe’deki bu akârâtın gelir getirdiği görülmektedir. Ancak hemen arkasından 1643 yılında aynı gelir kaynakları *hâlî* kalmıştır. Sonrasında ise yine kira geliri getirmişlerdir. Yanbolu’da tamiratına girilmiş olan hamamın ise kaydı görünmemektedir.

1643 senesi muhasebesinde Siroz'daki hamamın kira geliri getirdiği tespit edilmektedir. Ancak mevcut diğer defterlerde bu hamamın başkaca bir kaydı yoktur.

Mevcut muhasebe defterlerinde kentsel gelirlerle ilişkili bütün kayıtları birlikte değerlendirildiğinde, her şeyden önce *icâreteyn* usulünün kullanımı ve *mu'accele* gelirlerini takip etme güclüğü karşısında, kira gelirlerinin güvenilir bir seyrini kurmanın mümkün olmadığı görülmektedir. Bu nedenle en azından Muradiye Vakfı özelinde kira gelirlerinin fiyat hareketlerine uyum sağladığı veya sağlayamadığı yönünde kesin bir sonuca ulaşmak doğru olmayacaktır. Buna rağmen, vakfın kira gelirleri toplamını deprem, yangın ve sel benzeri afetler ile zaman içinde oluşan yıpranmaların etkilediğini görmek mümkündür. Vakfın bu şekilde harap olan gelir kaynaklarını tamir etmek için ayırabildiği mali imkanların kira gelirlerinin yeniden toparlanması ve artması için gerekli olduğu izlenimi edinilmektedir.

Kırsal Gelirler

Muradiye vakfının 1598 yılı muhasebe defteri iltizam gelirleri kısmında bedel artışlarına işaret eden ilave kayıtlar¹⁹ sayesinde elimizde bir önceki yılın muhasebe defteri mevcut olmasa dahi 1597 senesi iltizam gelirleri toplamı hesap edilebilir. Bu kayıtlara istinaden 1597'de 1.018.834 akça olan iltizam gelirleri 19.001 akça artış ile 1598'de 1.037.835 akça olmuştur. Elbette bu fiili tahsilat miktarlarında değil sözleşme bedellerinde gerçekleşen bir artıştır, ama bu artış nihayetinde tarımsal koşullarda istikrar ve mültezimlerin müsbet beklentilerini ifade etmektedir denilebilir. Diğer taraftan 1595-97 yılları İstanbul için hazırlanan gıda fiyatları endeksinin yükseldiği yıllardır. Her ne kadar vakıfların arazi fiyat artış veya azalışlarını izleyen yılların sözleşme bedellerine yansıtıldığına dair bir kanıt yoksa da, buğday fiyatındaki artışın mukâta'a sözleşmelerine yansımış olması ihtimali de göz önünde tutulabilir.

Sadece iltizam bedelleri üzerinden 1598-1647 aralığına baktığımızda vakfın mukâta'a gelirlerinin düşmüş olduğunu görüyoruz. Diğer taraftan aynı aralıkta İstanbul için hazırlanan tüketici ve gıda malları endekslerinin değerleri de düşmüştür. Muradiye vakfı kayıtlarından elde ettiğimiz hububat fiyatı verileri de fiyatlarda bir düşüş göstermektedir. Fiyatlar uzun dönemde düşerken iltizam bedellerinin de verimlilik artışı veya yeni arazilerin tarımsal üretime açılmadığı varsayımı ile – elbette vakıf yönetiminin ihmali ve usulsüzlüğü olmadığı da kabul ederek – düşmesi olağan karşılanabilir.

Daha kısa mesela yıllık bazda analiz edildiğinde ise hem tarımsal üretim miktarında hem de fiyatlarda ciddi dalgalanmalar yakalanabilir. Bu dalgalanmalar iltizam

¹⁹ *kadim* ve *ziyâde şod* kayıtları.

bedellerine yansımadıklarından kağıt üzerindeki sözleşme bedelleri üzerinden tarımsal üretimi izlemek mümkün olmayacaktır.

1598 senesinde vakıf önceki dönemden 787.052 akçanın devrettiğini kaydetmektedir. Bu meblağın ne kadarının kasa nakiti ne kadarının alacaklardan oluştuğu açıkça kaydedilmemiş olsa bile hesaplamak mümkündür. Defter zaten bu meblağdan 371.027 akçanın cari dönem içinde tahsil edildiğine dair kaydı düşerek bu miktar akçanın önceki dönemlerde tahsil edilememiş alacaklar olduğunu ifade etmektedir. Defter sonunda kayıtlı alacaklar toplamı ise 493.382 akçadır. Bu meblağ dönem bitiğinde önceki yıllar ile cari yıldan tahsil edilemeyen gelirlerin toplamını vermektedir. Bunun 77.357 akçası cari dönem gelirlerinin tahsil edilememesinden doğan bir alacaktır. Bu son meblağı toplam alacaklardan düştüğümüzde 416.025 akça kalır ki işte bu önceki yıllardan devreden ve dönem sonunda hala tahsil edilemeyen alacakların toplamıdır. Bu toplama dönem içinde tahsil edilen alacakları yani 371.027 akçayı eklediğimizde bu sefer cari mali dönemin başındaki alacak miktarını buluruz. Bu işlemin sonucu 787.052 akçadır, yani tamamen önceki yıldan devreden meblağa eşittir. Başka bir deyişle vakıf önceki yıldan hiç nakit fazlası aktaramamıştır. Bu mali durum açısından iyi bir gösterge değildir. Ancak vakıf maliyesini bir önceki dönem zorlayan koşulların ne olduğu tespit edilememektedir. Görüleceği gibi bütçe fazlası olarak nakit devretmemesinin sebebi nakdi teslimatlar da olabilmektedir.

1598 senesinde vakıf maaş ve aylık ödemelerini yerine getirmiştir. İmarat mutfağı tam işlemiştir ve mutfak harcamaları fiyatların yüksek olması nedeniyle 900.000 akçaya yaklaşmıştır. Satınalmalar, ücret ödemeleri ve tamirat giderleri karşılanmıştır. Üstelik 85.000 akça kadar borç ve gecikmiş maaş ödemesi yapılmıştır. Cari dönemin gelirlerinden 77.357 akçayı tahsil edememiş halde vakıf mali dönemi 491.225 akça gibi muazzam bir bütçe fazlası ile kapamıştır. Bu kadar yüksek bir fazla kaydında önceki dönem alacaklarından 370.000 akça kadar bir meblağın tahsili sayesinde bütçedeki büyümenin ve cari dönemde tahsil edilemeden kalan gelirlerin düşük olmasının, dahası merkezi hazineye nakdi teslimat yapılmamış olmasının ciddi payı vardır.

1601 senesinde, önceki dönemden bir milyon akçanın üzerinde bir meblağ devretmiştir. Aslında bu meblağın 417.765 akçası *'an behâ-i erz* olarak kayıtlıdır. Bu, vakfın Kara Reis ve Halka Pınar bölgelerinden önceki sene tahsil edemediği ve cari yıla devreden, cari yılda tahsil edip satışını yaptığı 458 müd pirinçten gelen gelirdir. Pirincin 6.290 kilesi satılmıştır ve 417.765 akça gelir temin edilmiştir. 2.874 kile ise anbarda kalmıştır. Maalesef önceki yıl tahsil edilebilmiş ve satılmış veya anbara çekilmiş pirinç var mıdır yoksa tamamı mı cari yıla devretmiştir bilinmemektedir. 1598 senesinde vakfın aynı bölgelerden tahsilat miktarı 478 müddür ki tamamının satışından 491.000 akça kadar bir gelir elde edilmiştir. Bu gelir 1598 senesinde, 1601 senesinde olduğu üzere muhasebe defterinin başına değil, emanet usulü ile toplanan gelirler kısmına kayıtlıdır.

1601'de vakfın toplam mukâta'a gelirleri sadece toplam sözleşme bedelleri itibariyle hesaplandığında 1598 senesine kıyasla düşmüştür. Toplam rakamın düşmüş olmasının esas sebebi bir mukâta'a birimi oluşturan Sazlıdere ve Dâye Hatun köyleri ile çevresinin kayıtlarda yer almamasıdır. Yoksa, diğer mukâta'a birimlerinin pek çoğunun sözleşme bedeli yükselmiştir. Sazlıdere ve Dâye Hatun mukâta'a biriminin neden kayıtlarda yer almadığı bir muammadır. Bu birim 1598 senesinde kaydedildiğinde üç yıllık sözleşmenin ikinci yılındaydı. 1602 senesi ise yeni bir üç yıllık sözleşmenin son yılıdır. Sözleşmenin ikinci yılı 1601 ve ilk yılı 1600 olmalıdır. Aslında 1601 senesi muhasebesinin devreden alacaklardan tahsilatlar kaydı altında, bu mukâta'a biriminin 1600 senesi bedelinden 59.484 akçanın tahsil edilemeden devrettiğini ve 1601 yılı içinde tahsil edildiğini okuyoruz. Demek ki yeni bir sözleşme yapılmış, birim iltizam edilmiştir. Ancak bu mukâta'a biriminin 1601 senesine ait ödemeleri veya bu birimden cari yılda tahsil edilemeyen gelirlere ait kayıt bulunmamaktadır.

Diğer birçok mukâta'a bedelinin 1598 ile 1601 arasında artmış olması dikkat çekicidir. İstanbul için hazırlanan endeksler tam bu kısa zaman aralığı için artış değil 1598 yılına kadar turmanan endeks değerlerinde bir rahatlama ve gerileme göstermektedir. Un ve ekmeğe fiyatları da İstanbul'da düşmektedir. Ancak İstanbul'un iâşesi mühim ve farklı bir mevzuu olduğundan şehirde fiyatları belirleyen faktörler de çok çeşitlidir. İstanbul'daki fiyat hareketleri hemen yakınındaki Edirne şehrindeki fiyat hareketleri ile kısa dönemde farklılık arz edebilir. Nitekim, bu kısa aralıkta buğday, un ve arpa fiyatları Edirne'de artmış veya artış yönünde bir eğilime girmişlerdir. Sözleşme bedellerinin yükselmesi fiyatlardaki bu eğilim ve artış beklentisi ile alakalı olabilir.

Kağıt üzerinde bedelleri yükselen mukâta'a birimlerinden fiili tahsilat miktarlarına bakıldığında tahsilat oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir ki bu mültezimlerin tahsilat güçlüğü yaşamadığını, dolayısıyla tarımsal üretimi zorlayan bir gelişmenin olmadığını ifade etmektedir. Daha önceki yıllardan birikip gelen alacaklarla birlikte tahsil edilemeyen gelirler toplamı 554.000 akça kadardır. Bunun en büyük kısmı 274.000 akça ile 991-93/1583-85 yıllarından kalan alacaklardır. Vakıf cari dönemden sadece 38.000 akçaya yaklaşan bir meblağı tahsil edememiştir.

Vakfın emanet usulü ile topladığı gelirler içinde önemli bir paya sahip olan Kara Reis ve Halka Pınar nehirleri çeltik mahsulü 1601 senesinde 339 müde düşmüştür. 1598 senesinde mahsul 478 müd ve pirincin kilesi vakfın satınalım kayıtlarına göre ortalama 65 akça kadar, 1600'de ise mahsul en az 458 müd ve pirincin kilesi yine satınalım kayıtlarına göre ortalama 59 akçadır. Pirincin kilesi satınalımlara nazaran daha düşük tespit edildiğini tahmin ettiğimiz satış fiyatına göre 1601 ve 1602 yıllarında sırasıyla 66,5 ve 74,5 akça kadardır. Fiyatların bir ölçüde mahsuldeki düşüşü yansıttığını söylemek mümkünse dahi bölgesel tarımsal üretim hakkında bir çıkarım yapmak sağlıklı olmayacaktır.

Vakfın emanet usulü ile topladığı bir diğer gelir cizye vergisidir. Cizye hanesi 1598 yılında 2.689 ve toplam vergi geliri 188.230 akçayken 1601'de hane sayısı 2.700 ve gelir 189.000 akça olarak kayıtlıdır. Bu rakamlar bir nüfus artışına işaret etmekle birlikte izleyen yıllarda hane sayısı sabitlenerek en azından 1630 yılına kadar hane sayısı ve toplam cizye geliri miktarı değiştirilmemiştir. Bu durumun aslında cizye mükellefi nüfusun değişmemesi, cizye vergisi yükümlülüğünün sabitlenmesi veya vakfın cizye mükelleflerini tespit ve kaydında ihmali ile değil de, vakfa ödeme yapan mükellef sayısının sabit olması ve cizye gelirlerindeki artışın *ziyâde-i cizye* geliri olarak merkezi hazineye gitmesi ile açıklamak mümkündür. Diğer taraftan sabit kalan rakamlar *ziyâde-i cizye* miktarındaki değişimi bilmediğimiz sürece vakıf köleliğinde bir nüfus düşüşü olmadığının kanıtı olarak da alınmamalıdır.

Vakfın Yanbolu ve İslavne Kazalarındaki arazilerinde yerleşik olan reayadan maktu olarak tahsil ettiği gelir de 55.000 akça olarak muhtemelen reaya ile uzlaşma yoluyla tespit edilmiş ve en azından 1640 yılına kadar bu meblağ değişmemiştir. Ancak, bir çok kazaya yayılmış yörüklerden vakfın tahsil ettiği nakdi vergi geliri ki nefer başına 3 kıyye sadeyağ hesabı üzere toplanmaktadır, nefer sayısına ve sadeyağın fiyatına göre değişmektedir. 1598 yılında 829 nefer, 1601'de ise 927 nefer mükellefidir. Bu farkın güvenilir bir biçimde nüfus artışına delil teşkil edeceği düşünülmektedir. Kıyye başına fiyat aynı yıllarda 25 akçadan 30 akçaya yükseldiğinden toplam vergi geliri de 62.175 akçadan 83.443 akçaya yükselmiştir. Ayrıca bu rakamlar vakfın her yıl düzenli olarak sayım yaptığını ve vergi matrahını güncellediğini göstermektedir. Maalesef bu sayımlara dair ayrıntılı kayıtları içeren bir defter örneğine henüz tesadüf edilmemiştir.

Vakfın maaş ödemeleri görece istikrarlı bir seyir izlemektedir. Maaş ödemeleri toplamını daha çok ödemelerin kaç aylık dönemi kapsadığı belirlemektedir. Aylık ödemeleri ise aynı ölçüde istikrarlı değildir. Vakıftan aylık alan kimselerin sayısı ve aylıkların miktarı, ödemelerin kapsadığı dönemin değişimi ile birlikte bazan ciddi dalgalanma gösterebilmektedir. 1601 yılında, örneğin, aylık ödemeleri yani *zevâ'idharâna* ödemeler 400.000 akçanın üzerine çıkmıştır ki aynı yıl maaş ödemeleri toplamı sadece 187.000 akça kadardır. Aylık ödemeleri vakıf maliyesini zorlayan önde gelen gider kalemlerinden biridir.

İmarat mutfağı harcamaları da gerek gıda fiyatları gerekse satınalın miktarındaki değişimler nedeniyle yıldan yıla dalgalanmalar gösterir. 1598 ile karşılaştırıldığında 1601 yılında mutfak harcamaları 135.000 akça kadar azalmıştır. Ne değişmiştir, bu fark nasıl oluşmaktadır? 1598'de un satınalın miktarı 3.241 kiledir ve kile başına 37,38 akça fiyattan 121.149 akça ödenmiştir. 1601'de ise alım miktarı 3.559 kileye, fiyat 47 akçaya ve toplam bedel 167.242 akçaya yükselmiştir. Diğer taraftan satınalınan et miktarı düşmüş ve et için yapılan harcama da 25.000 akça kadar azalmıştır. Mutfak harcamasının seviyesini en çok etkileyen gıda malı olan buğdayda ise satınalın miktarı 3.426 kileden 1.590 kileye düşmüştür. Ancak kile başına fiyat 35,52 akçadan 48,10 akçaya yükselmiştir. Buğday satınalımının toplam maliyeti fiyattaki artışa rağmen

miktardaki ciddi düşüşten dolayı 121.689 akçadan 76.475 akçaya gerilemiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse fiyat seviyeleri ve satınalma miktarları mutfak harcamalarının büyüklüğünü etkilemektedir. Satınalma miktarları da öncelikle vakfın stokları ve bir ölçüde mali koşulları ile ilişkilidir. Vakıf kilerinde önceki dönemden devreden buğday, un ve saire miktarı çoksa cari dönemde satınalma miktarı düşmektedir. Vakıf maliyesi zorlanıyor ise stoklardan yapılan satışlar artabilmekte ve sonraki döneme daha düşük bir kiler mevcudu devretmektedir.

Şu soru akla gelebilir; 1601 yılında vakfın çok az miktarda buğday satın alması mutfakın işleyişinde ve yemeklerin çıkarılmasında bir aksamadan mı kaynaklanmaktadır? Bu soruyu yanıtlarken genellikle vakıf ana muhasebe defterinin sonuna eklenen ve “muhâsebe-i anbâr ve kilâr” olarak adlandırılan, vakfın aynı gelir ve gider hesaplarını toplu olarak gösteren bir defterden yararlanıyoruz. Bu defterlerin kendi muhasebe dönemleri vardır ve ana muhasebeden farklı olabilirler. 1598 senesi kiler muhasebesi bir senelikken, 1601 yılı hesapları 11 ay ve 5 günlük bir dönemi kapsamaktadır.

1598 senesinde vakfın kilerine giren buğday miktarı 3.576 kiledir. Bunun 150 kilesi önceki dönemden devreden kiler stoğudur. Yıl içinde 3.426 kile daha satın alınmıştır. 1601 senesinde ise devreden stok 498 kile ile daha yüksektir. Sene içinde ise sadece 1.590 kile satın alınmıştır. Böylece kilere giren toplam buğday miktarı 2.088 kile olmuştur.

Peki bu miktarlar nerelere sarf edilmiştir? 1598 senesinde buğdayın en büyük kısmı, 1.600 kile ile değirmende öğütülerek un yapılmıştır. 702 kile buğday, 312 gün boyunca, sabahları, Cuma akşamları ve Ramazan akşamları sunulan buğday çorbasında sarf edilmiş ve 1.165 kile kilerde kalarak sonraki yıla devretmiştir. 1601 senesinde ise 650 kile buğday değirmende öğütülmüş, buğday çorbası ise sadece 258 gün pişirilmiş, 580 kile buğday sarf edilmiştir. Sadece buğday çorbasının pişirildiği günler eksik değildir. Fodula ekmeği de 1598'de 360 gün pişirilirken, 1601'de 318 gün pişirilmiştir. 1601'de misafirler için kurulan sofraya sayısı ile dane ve zerde pişen gecelerin sayısı da azdır.

Yukarıda verilen rakamlar bize 1601 senesinde gıda fiyatları artmış olmasına karşın vakfın mutfak giderlerindeki düşüşü açıklamaktadır. Ancak bu durum vakfın maliyesinde bir zorlanma sonucu bir tasarruf tedbiri midir?

Vakfın diğer harcamalar kaleminde önemli bir değişiklik yoktur ancak ücret ödemeleri 111.000 akçanın üzerine çıkmıştır. Artışın temel sebebi 8.910 kile pirincin Kara Reis ve Halka Pınar'dan vakıf kilerine, kile başına 6,5 ile 12 akça arasında değişen fiyatlardan nakli için arabacılara ödenen 78.125 akçadır.

Vakıf yine 1601 senesinde Edirne'de yanan dükkanların inşası için ciddi bir tamirat masrafı üstlenmiştir. Yıl içinde yapılan tamiratların toplam masrafı 143.000 akçayı bulmuştur. Dahası 100.000 akça kadar bir meblağ önceki dönemlerden kalan

maaş ve aylık ödemeleri ile borç geri ödemelerine gitmiştir. Bunların üstüne 100.000 akça da merkezi hazinelere teslim edilmiştir. Böylece dönem sonunda vakıf kasasında nakit kalmamıştır. Nitekim, bir sonraki 1602 yılı muhasebesinde, 1601 yılı defterinin alacaklar kısmında kayıtlı 554.426 akçalık alacaklar toplamı dışında devreden hiçbir nakit kaydı yer almamaktadır.

1601 senesinde, vakfın mukâta'a gelirlerinden tahsilat oranının yüksek ancak mukâta'a bedelleri toplamının 1598'e kıyasla biraz daha az olduğunu, pirinç satışından gelen gelirlerin de aynı şekilde düşmüş olduğunu, dahası emanet usulü ile toplanan gelirler içinde önemli paya sahip olan çeltik mahsulünün de az olduğuna değinilmiştir. Gelirlerdeki azalmaya karşın aylık ödemelerinde artış, nakliye ve tamirat giderlerinin yüksek olması, borç geri ödemeleri, merkezi hazinelere nakdi teslimatlar neticesinde vakfın mali dengesinin tehlikeye girdiğini ve muhtemelen bu sebepten mutfak harcamalarını kısıtğı söylenebilir.

İzleyen 1602 senesinde vakıf önceki dönem kilerine çektiği pirinçten 6.228 kile satarak 465.000 akça kadar bir gelir elde etmiştir. Mukâta'aların sözleşme bedellerinde hiçbir değişim yoktur. Ancak geçen sene kayıtlarda görünmeyen Sazlıdere ve Dâye Hatun ve çevresi mukâta'a birimi yeniden yeraldığından mukâta'a bedelleri toplamı artmıştır. Dahası cari yıl mukâta'a gelirlerinden sadece 25.000 akça tahsil edilemeden kalmıştır. Gelirlerdeki bu artışla bütçenin büyümesine karşın vakıf önceki dönemden devreden alacaklardan hemen hiçbir tahsilatta bulunamamıştır.

Emanet usulü ile toplanan gelirlerde ise çeltik mahsulünün arttığını, yağcıyından alınan vergi gelirlerinin ise mükellef sayısının 927'den 875'e düşmesi ve yağ için tespit edilen fiyatın değişmemesi sonucu hafifçe azaldığını görüyoruz. Bu yıl diğer gelirler kaleminin *icâre-i muaccele* ücreti toplanması sayesinde arttığı da görülüyor.

Vakfın maaş ve aylık ödemelerinde dikkate değer bir değişim yoktur. Mutfak harcamalarında bir miktar artış olmuştur. Misafirler için çok daha fazla sayıda sofranın kurulup yemek sunulduğundan bu masraf kalemi 58.000 akçaya yaklaşmıştır. Buna karşılık ücret ödemeleri kalemi geçen yıla kıyasla yarıya düşmüştür. Bu kalem içinde önemli yekunu olan nakliyat masrafı için geçen yıl 8.910 kile pirincin nakline ödenen 78.125 akçaya karşılık bu yıl 5.214 kilenin nakline 36.536 akça ödenmiştir. Tamirat giderleri, gecikmiş maaş ve borç ödemeleri de geçen yıla nazaran çok düşmüştür. Buna karşılık vakıf merkezi hazinelere dört ayrı tarihte olmak üzere toplam 294.103 akça nakdi teslimatta bulunmuş ve kasasında nakit kalmamıştır. Bu teslimatlardan ilki mütevellî eliyle 23 Mart 1603 (10 Şevval 1011) tarihindedir ve 130.000 akçadır. İkincisi iki gün sonra 10.000 akça, 17 Mayıs 1604'de 126.103 akça ve son olarak aynı yıl 26 Mayıs'da 28.000 akçadır.

Bu tarihlerin tümü aslında bu teslimatların kayıtlı olduğu muhasebe defterinin hesapları kapadığı 9 Mart 1603 tarihinden sonradır. Ama son iki teslimat defterin yazıldığı ayda gerçekleşmiştir. Bu istisnai bir durum değildir. Muhasebe defteri hesaplar kapandıktan çok sonra yazılmaktadır ve bazı nakdi teslimatlar hesap dönemi

sonrası gerçekleşmeler bile cari dönemin bir işlemi imişcesine muhasebe defterine kaydedilmektedir. Bazı örneklerde bu misal teslimatlar ana muhasebe defterine kaydedilmemiş olsalar dahi icmal muhasebede cari dönemin bir işlemi gibi kaydedilebilmektedir.

1603 senesinde vakıf, anbara çektiği pirinçten önceki yıllara nazaran daha az satış yapmış ve sadece 200.000 akçaya yakın bir gelir edinmiştir. Önceki dönemlerden devreden alacaklardan da tahsilat yapılamamıştır. İltizam bedellerinde ciddi bir değişim yoktur. Dolayısı ile vakıf mali yıla görece dar bütçe imkanları ile başlamıştır. Emanet usulü ile toplanan gelirlere baktığımızda da vakfın çeltik gelirleri dışındaki gelirlerinde bir değişim göremiyoruz. Ancak, Kara Reis ve Halka Pınar nehirleri çeltik gelirleri bir *afet-i semâvî* nedeniyle 1.265 kileye kadar düşmüştür. Bu miktar pirincin tamamı 63.250 akçaya satılmıştır. Vakıf pirinç satınalımında bulunmadan, Kara Reis köyündeki anbarında tuttuğu ve satmadığı 4.581 kile pirinç ile vakıf kilerinde önceki dönemden devreden pirinç sayesinde yıl içindeki sarfiyatını karşılamıştır.

Aslında *afet-i semâvî*'nin mali etkisi bu kadarla sınırlı değildir. Cizye gelirleri de toplanamamıştır. Tahsil edilemeyen iltizam gelirleri ile birlikte cari dönem gelirlerinden tahsil edilemeyen meblağ yekunu 363.000 akçayı geçmiştir. Önceki yıllar da dahil edildiğinde alacakların toplamı 936.000 akçaya ulaşmıştır.

Vakıf 750.000 akçaya yaklaşan mutfak harcamasının 180.000 akçasını veresiye yapmıştır. Bu mali koşullara karşın misafirlere sunulan yemekler için yapılan harcamalar 90.000 akçayı aşmıştır. Vakıf mali yılı 64.500 akça açık ile kapamıştır.

1604 yılı içine denk gelen üç aylık bir muhasebe defteri devreden alacaklardan 130.000 akça kadar bir tutarın tahsil edildiğini kaydetmektedir. Bunu izleyen on aylık muhasebe defteri 196.000 akça kadar bir meblağın daha tahsil edildiğini yazmaktadır ki bunun 159.000 akça kadarı az yukarıda tahsil edilemediğini söylediğimiz cizye vergisi gelirleridir. 1604-05 yıllarına denk gelen bu iki adet ardışık ve eksik dönemli muhasebe birlikte değerlendirildiğinde bir çok mukâta'a biriminin iltizam bedelinin arttığını görüyoruz. Vakfın *öşr-i erz* olarak topladığı gelire bakarak çeltik mahsulünün de yeniden normal seviyelerine geldiğini söyleyebiliriz.

Yağcıyândan toplanan nakdî gelir, mükellef sayısı 1603 senesindeki 875 kişiden 1.050 kişiye çıktığından yükselmiştir. Vakfın çeşitli gelirler (emvâl-i müteferrike) kalemi ciddi bir artış göstererek 145.000 akçayı aşmıştır. Aslında bunun 141.000 akça kadarı anbardan satılan 2.000 kile kadar pirinçten gelen gelirdir.

Biribirini tamamlayan bu iki defter yaklaşık bir yıllık bir zaman diliminde 330.000 akçanın üzerinde borç ödemesi ve nakdî teslimat yapıldığını kaydetmektedir. 64.509 akça -ki bu meblağ tam olarak bir önceki yılın yani 1603 yılının bütçe açığına denktir,- vakfın mütevellisine geri ödenmiştir. Kısaca, 1603 yılı bütçe açığını vakıf mütevellisi cebinden karşılamıştır. Vakfın 1603 senesinde veresiye satınalım

yaptığını yazmıştı. Bu alımların ödemeleri yapılmıştır. 54.000 akça kadar bir meblağ vakıf fazlası (zevâ'id-i evkâf) adı altında müteveli eli ile merkezi hazineye teslim edilmiştir. Ayrıca 100.000 akça *emr-i şerif* uyarınca 11 Haziran 1604 tarihinde (13 Muharrem 1013) *sefer-i hümayûn* hazinesine teslim edilmiştir. 1604, 1605 ve 1606 yılları fiyatların aşırı yüksek olduğu yıllardır. Bunun sonucu mutfak giderleri de yükselmiştir. Vakfın cari dönem gelirlerinden 400.000 akça kadar bir meblağ tahsil edememesiyle birlikte, muhasebe 232.000 akçalık bir açık ile kapanmıştır.

1605 yılına denk gelen defter bir müsvedde defterdir ve sadece dört aylık bir dönemi kapsamaktadır. Vakıf her zamanki gibi anbardan pirinç satmış ve 200.000 akçaya yakın bir yekunu kasasına koymuştur. 125.000 akça kadar bir meblağ üç mukâta'a birimin bedellerinden peşin olarak tahsil edilmiştir. Ayrıca vakıf Ahmed Paşa Vakfı mütevellisinden 100.000 akça, *dergâh-ı âli* yeniçerilerinden birinden 6.000 akça olmak üzere toplam 106.000 akça borçlanmıştır. Bu kısa muhasebe döneminde maaş ve veresiye alımlardan birikmiş borçların geri ödemelerine dair kayıtlar vardır. Yanısıra, evvelce vakıf harcamaları için mütevellinin kendi cebinden vakfa verdiği 70.000 akça kadar bir meblağın geri ödemesi kayıtlıdır.

1606 yılına denk gelen onüç aylık muhasebe defterinde pirinç satışından 390.000 akça kadar bir gelir geldiğini, devreden alacakların bir milyon akçaya yaklaştığını okuyoruz. Bu alacaklardan yaklaşık 180.000 akça ki bunun 148.000 akça kadarı sadece Hicri 1013'ten kalan alacaklardır, tahsil edilebilmiştir. İltizam bedellerinde yükseliş veya düşüş yönünde ufak oynamalar vardır. Vakfın pirinç öşrü gelirleri 7.800 kileyi aşmıştır. Bunun 3.760 kilesi Filibe anbarından satılarak 188.000 akça temin edilmiştir. *Yağcıyândan* mükellef sayısı 29 kişi artışla 1.079 kişi olmuş, böylece vergi geliri 2.600 akça kadar artmıştır.

Vakıf giderlerinde mutfak harcamaları dışında ciddi bir değişim yoktur. Mutfak giderleri, et, un ve sadeyağ alım miktarlarındaki artıştan dolayı, fiyatların da yüksek seyrettiği bu dönemde bir milyon yüz bin akçanın üzerine çıkmıştır. Vakıf gecikmiş maaş ödemeleri ve veresiye alımlar için 188.000 akça kadar ödemiş, Darüssaade Ağalığı Hazinesine de 127.430 akça teslim etmiştir. 844.000 akçanın üzerinde bir alacağı kaydederek dönemi 4.955 akça fazla ile kapamıştır. Ancak bu meblağın altında da "teslim be hizâne-i 'âmire-i dârü's-sa'âde" notu düşülmüştür.

Sonraki yıl, 1607'de, vakfın pirinç satışından gelirleri hariç hiçbir gelir kaleminde önemli bir değişim olmamıştır. Vakfın yerel anbarlardan devreden pirinç satışından geliri sadece yaklaşık 168.000 akça ve cari mahsulattan satış geliri 91.000 akçadır ki bu rakamlar önceki yıllara kıyasla düşüktür. Diğer taraftan geçen seneye nazaran büyük gider kalemlerinde bir azalış vardır. Böylece vakıf Darüssaade Ağalığı Hazinesine de 200.000 akça teslim etmiştir. Önceki yıllarda birikip devreden muazzam bir alacak miktarı devam etmektedir. Ama cari yıldan tahsilat oranı oldukça yüksektir. Vakıf dönemi 30.000 akça kadar bir fazla ile kapayabilmiştir.

1608'de pirinç mahsulü hayli yüksektir. Fiyatlar ise 1607 ve 1608 yıllarında önceki yıllardaki yüksek seviyelerinden tedricen inmektedir. Emanet usulü ile elde edilen gelirler yükselmiştir. Çünkü pirinç öşründen 6.000 kile (önceki yıl 2.000 kile ve 90.000 akça gelir) satılarak 270.000 akça elde edilmiştir. Vakfin geçen yıl köy anbarlarında bıraktığı pirincin satışından sadece 175.000 akça kadar bir gelir geldiğini, kiler mevcudundan pirinç satışı yapmadığını ve önceki yıllardan devreden alacaklarından da sadece 30.000 akça kadarlık bir meblağı tahsil ettiğine bakarak cari yıl öşr tahsilatından bu yüksek miktarda satışı gayet makul görebiliriz.

Mutfak harcamaları, sarfiyat değişmemiş olmakla birlikte bazı kalemlerde satınalım miktarındaki azalma ve fiyatlardaki düşüş ile birlikte gerilemiştir. Nihayet vakıf muazzam bir bütçe fazlası elde etmekteyken 400.000 akça Darüssaade Ağalığı Hazinesine teslim edilmiştir. Cari yıl gelirlerinden tahsil edilemeyen gelirler 157.000 akçaya çıkmış, bunlara rağmen 48.594 akça bütçe fazlası ile dönem kapanmıştır.

1609 senesinde Çavuş Köyü ve çevresi 106.000 akça bedelli bir mukâta'a birimiyken emanet usulü ile işletilmeye başlanmıştır ve 70.400 akça gelir elde edilmiştir. Sadeyağ gelirleri mükellef sayısı 1.079'dan 1.132'ye çıkmasına rağmen kıyye başına fiyat 30 akçadan 26 akçaya düştüğünden azalmıştır. 1606 sonrasında başlayan fiyatlardaki gevşeme 1609 senesinde de devam etmektedir. Bu sene vakfın satınalım kayıtlarına göre sadeyağın kıyyesi de ortalama 26,36 akçaya düşmüştür.

Vakfın çeşitli gelirler kalemi oldukça yüksektir. Tek başına 345.000 akça, 5.700 kile pirincin satışından gelmiştir. Aslında pirinç öşrü tahsilatının çok yüksek olduğu 1607 yılında vakfın yerel anbarlara çektiği pirinç şimdi satılmaktadır.

Vakıf bu yıl da 200.000 akçayı Darüssaade Ağalığı Hazinesine teslim etmiştir. Cari yıldan 242.000 akça kadar gelir tahsil edilemediğinden, önceki yıllardan kalanlarla birlikte alacaklar toplamı 1.160.000 akçayı bulmuştur. Ancak vakıf dönemi 389.000 akça kadar bir bütçe fazlası ile kapamıştır.

Bütçenin açık verdiği 1603, denk geldiği 1602, fazla verdiği 1609 yıllarını karşılaştırarak vakfın bütçe değerlerini etkileyen faktörlere daha yakından bakabiliriz. Bütçe açığı verilen 1603 yılında cari dönemin iltizam bedelleri toplamı, emanet usulü ile toplanan gelirler, çeşitli gelirler kalemi ve aylık gelirler toplamı hepsi birden 1.552.000 akçadır. Bütçenin denk geldiği 1602 yılında aynı kalemlerin toplamı biraz daha düşük, 1.475.000 akçadır. Bütçenin ciddi bir fazla verdiği 1609'da ise bu toplam 1.856.000 akçaya çıkmıştır. Aslında mukâta'a bedelleri toplamı 1.055.000 akçaya gerilemiştir. Ama bir mukâta'a biriminin emanet gelirleri içine alınması ile emanet usulü ile toplanan gelirler 444.000 akçaya ve aslında 1607 yılında tahsil edilip anbarlara çekilen yüklü miktarda pirincin satılması ile çeşitli gelirler kalemi 347.000 akçaya yükselmiştir.

Bütçe açığı yılı olan 1603 yılında bütçeyi dışarıdan destekleyen önemli bir kalem olan yerel anbarlarda tutulan pirinçten yapılan satış geliri 198.000 akça, denk

bütçe yılı olan 1602'de 465.000 akça, 1609'da ise 228.000 akçadır. Bu son rakamlarla birlikte 1603 yılı bütçesi diğer iki yıldan bir hayli geride kalmaktadır. 1602 ve 1603 yıllarında devreden alacaklardan tahsilat yapılamazken 1609'da 49.000 akça kadar bir alacak tahsil edilmiştir. Böylece 1603 bütçe açığı yılında gelirler toplamı 1.750.000 akça, 1602 denk bütçe yılında 1.940.000 akça, 1609 bütçe fazlası yılında 2.133.000 akçadır.

Ancak bir de cari yıl gelirlerinden tahsil edilemeyen gelirleri çıkarmak lazımdır. 1603'de 364.000 akça, 1602'de sadece 25.000 akça, 1609'da 242.500 akça cari dönem gelirlerinden tahsil edilemeyince, fiili bütçe imkanları şöyle oluşmaktadır; 1603'de 1.386.000 akça, 1602'de 1.915.000 akça, 1609'da 1.890.500 akça.

Görülüyor ki 1603 bütçesini daraltan en önemli faktör tahsil edilemeyen gelirlerdir. 1602 yılı bütçesini genişleten faktörler ise cari yıl gelirlerinin başarılı bir şekilde tahsil edilmiş olması ve aslında 1601 yılında öşr olarak tahsil edilip yerel anbarlarda bırakılan pirincin satışından gelen gelirdir. 1609 yılı bütçe imkanlarını artıran ise hem 1608 hem de 1607 yılında öşr olarak tahsil edilip, anbarlara çekilip, cari yılda satılan pirinçtir.

Peki nasıl 1603 yılı bütçesi bu derece darken sadece 64.500 akça açık verilmiştir? Nasıl 1602 bütçesi bu derece genişken mali dönem fazla üretememiştir? Nasıl 1609 bütçesi 389.000 akça gibi muazzam bir fazla elde etmiştir?

1603'te vakfın giderleri toplamı 1.388.000 akça, 1602'de 1.589.000 akça ve 1609'da 1.290.000 akçadır. 1602 ve 1603'te maaş ve aylık ödemeleri 610.000 akça kadardır. 1609'da ise 502.000 akçadır. 1609'da maaş ve aylık ödemelerinin az olması daimi çalışanların sayı veya toplam maaş ödemelerinde bir düşüştten kaynaklanmamaktadır. Vakıftan aylık alanların sayısı ve aylık ödemeleri toplamı düşmüştür.

1602, 1603 ve 1609 yıllarında mutfak giderleri sırasıyla 804.000 akça, 748.000 akça ve 603.000 akçadır. 1609'da mutfak giderlerinin düşmesi satınalım miktarlarının kısılmasından ziyade fiyatların düşmüş olmasındandır.

Misafirlerin ağırlanması için yapılan masraflar 1602'de 58.000 akça kadarken, 1603'de 91.000 akça, 1609'da ise 29.000 akçadır. Diğer harcamalar kalemi ise 1609'da diğer iki yıla göre 20.000 akça kadar yüksektir. Yine 1609'da ücret ödemeleri toplamı 1602'den 20.000, 1603'den 30.000 akça kadar fazladır. Tamirat giderlerindeki farklar tabloyu pek etkileyecek seviyede değildir.

Bu rakamlar daha büyük bütçeye sahip 1609 yılının giderlerinin de düşük olduğunu gösteriyor. 1603 yılı ise tam tersine en zayıf bütçe imkanlarına sahipken giderlerin en yüksek olduğu yıldır. Ancak buna rağmen bu yıl bütçe açığının sadece 64.500 akça kadar olmasını izah edecek bir rakam daha var. 1603'de mutfak harcamalarının 180.000 akçası veresiye karşılanmıştır. Dolayısı ile fiilen kasadan çıkan meblağ 748.000 akça değil 568.000 akça kadardır.

Son olarak bütçe dengesini belirleyen değişken geri ödemeler ve nakdî teslimatlarıdır. 1603 senesinde sadece 14.500 akça kadar bir gecikmiş maaş ve/veya borç ödemesi yapılmıştır. Bütçe açığının daha da büyük olmamasını belirleyen son ve önemli bir faktör budur. 1602 senesinde ise 294.000 akça kadarlık bir meblağın tamamı vakıf bütçe fazlası olarak Darüssaade Ağalığı Hazinesine teslim edilmiştir. Bütçenin geniş olmasına rağmen 1602'de vakfın kasasında hiç nakit fazla kalmamasının sebebi budur. 1609'da ise doğrudan Darüssaade Ağalığı Hazinesine teslim edilen 200.000 akçalık meblağ dahil olmak üzere, nakdî teslimat, maaş ve borç ödemeleri toplamı 262.000 akçadır.

Şu ana kadar anlatılanlarla birlikte bu kısa karşılaştırma, bize, vakıf maliyesi açısından vakfın ana gelir ve gider kalemlerinin seviyesi kadar, vakıf maliyesini rahatlatan veya zorlayan başka kalemlerin bulunduğunu, satınalım ve ödemelerin kısılanması veya ertelenmesi benzeri uygulamaların olduğunu, borçlanma imkanının bulunduğunu, iltizam, maktu ve emanet gibi farklı tahsilat yöntemlerinin uygulandığını, bedellerin peşin tahsil edilebildiğini, gelir kaynaklarının tahrir edildiğini ve güncellendiğini, dolayısı ile vakıf maliyesinin yıllara yayılmış şekilde dengesini koruyacak bir mali idareyi tesis edebileceğini göstermektedir.

1610 ve 1610-11 muhasebeleri dönemsel olarak eksiktir ve ikisi birlikte bir yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Mukataa gelirlerinin sözleşme bedelleri toplamında ciddi bir değişim görülmemektedir. Hicri 1018 (1609-10) yıllarında olan bir *âfet-i semâvî*'nin Hasanlı ve çevresi mukataa bölgesini etkilemesi dolayısıyla 30.000 akçanın iltizam bedelinden düşüldüğü kayıttır. Ayrıca, vakıf mütevellisi Muhammed Ağa'nın vakfın 290.000 akçalık nakitini evinde muhafaza ettiği, ancak kendisi vakıf işleri için başka yerlerdeyken evin yandığı ve nakdin tamamen zayi olduğunu anlatan bir evrak bulunmaktadır. Böylece söz konusu meblağ muhasebe sonunda kalan meblağdan düşülmüştür. Ancak mütevelliden toplamda 394.000 akça kadarlık bir meblağın hesabı sorulmaktadır. Geriye kalan 104.000 akça müteveli zimmetinde notu ile alacak olarak kaydedilmiş ve böylece hesaplar kapatılmıştır.

İzleyen döneme, yani 1611-12 dönemine ait defter mevcut değildir. 1612-13 muhasebe döneminde artık vakfın biriken alacakları bir milyon dört yüzbin akçayı aşmıştır. Üstelik bu alacaklardan cari dönem içinde hiçbir tahsilatta bulunulamamıştır. Cari yıldan da 285.000 akça kadar bir alacak doğunca, sonraki dönemde, yani 1613'de alacaklar toplamı bir milyon altıyüz bin akçaya ulaşmıştır. Diğer taraftan alacaklardan 156.000 akça kadarı tahsil edilebilmiştir. Bunlara karşın mali istikrarı daha da bozacak şekilde gelirlerde bir düşüş veya giderlerde bir şişme yoktur. Vakıf bu iki yıl içinde Darüssaade Ağalığı Hazinesi'ne toplam 500.000 akça nakdî teslimatta bulunmuştur. Elbette, bu teslimatlar sonunda dönem sonu kasa nakiti de 1613'de 3.727 akçada (1612-13'de 8.935 akça) kalmıştır.

Bundan sonra 1640 yılına değin sadece 1616, 1619, 1623 ve 1629-30 yıllarına ait defterler elimizdedir. Bazı yıllardaki ani fiyat oynamalarına karşın (1623'de fiyat-

lar ani yükseliş gösterir), fiyatlar genel olarak yüzyılın ilk onyılındaki kadar yüksek olmadığından, vakıf pirinç satışlarından yüksek gelirler elde edememektedir. Diğer taraftan mutfak giderleri de fiyatlara bağlı olarak düşüktür. Bu yıllarda vakfın alacaklarının birikmeye devam ettiğini görmekteyiz. Bu az sayıdaki defter bize vakıfta ciddi bir mali darboğaz izi vermiyor. Defterlerde ilginç bir kayıt yer alıyor. Yanbolu'da zaman içinde harap olan bir köprünün tamiri için vakıf toplam 168.000 akça kadar bir masraf etmiştir. 1619'da bu masrafı karşılamak için 106.000 akça Sultan Ahmed Han vakfından ödünç alınmıştır. Yine aynı yıl, bir *âfet-i semâvî* sebebiyle İslavne mukâta'ası bedelinden 80.000 akça düşülmüştür.

1640 ile 1647 yılları arası için yine bir seri deftere sahibiz. 40'ların hemen başında vakıfta nakit akımında bir sıkıntı yaşandığı izlenimi ediniliyor. Vakfın, iltizam bedellerinden peşin tahsilatları arttırmasımın yanısıra 1640 senesinde 150.000 akça ve 1641 senesinde 100.000 akça olmak üzere mütevelliden nakdî yardım aldığı da görülüyor.

1640-41 yılı muhasebesi cizye mükellefi hane sayısında ciddi bir azalış gösteriyor. 1601 ile 1630 yılları arasında değişmeksizin 2.700 haneden hane başına 70 akça olmak üzere 189.000 akça olarak toplanan cizye geliri, 1640 ve 1641 yıllarında sadece 1.500 haneden toplanmıştır. 1645'de hane sayısı 1613'e çıkmış, 1647'de 1595'e gerilemiştir.

Vakıf 1640-41'e denk gelen iki yıl içinde Darüssaade Ağalığı Hazinesi'ne 250.000 akça teslim etmiş, yine Yanbolu'daki köprünün tamiri için 68.000 akça masraf etmiştir. Bundan bir önceki, on yıl kadar öncesine, 1630 yılına ait defterde kayıtlı olan alacakların hiçbirinin 1640-41 yılı muhasebesinde kayıtlı olmadığını görüyoruz. Büyük ihtimalle çoğu toplanamamış ve toplanamayacağı da görüldüğünden kayıtlardan silinmiştir. Bu nedenle defterde alacak olarak sadece iki yıl içinde tahsil edilemeyen 54.620 akçalık alacağın kaydı yer almaktadır. Nihayetinde de iki yıllık bir zaman dilimini kapsayan muhasebe 39.000 akça kadarlık bir açık ile kapanmıştır. Tahsil edilemeyen gelirlerin düşük olması ve vakfın iltizam bedellerini önemli oranda peşin tahsil edebiliyor olması tarımsal koşullar açısından olumlu bir göstergedir. 1642 senesinde peşin tahsilatların toplamı 680.000 akçaya kadar yükselmiştir. Diğer taraftan 1642 ve 1643 yıllarında vakfın emanet usulü ile topladığı çeltik gelirleri *hâlî* kalmıştır. 1643 ve 1645 yıllarında peşin tahsilat miktarları da düşmüştür. 1643'de vakfın yağcıyândan topladığı vergi gelirlerinde de *hâlî* kaydı vardır. 1645 ve 1646 yıllarında ise sadece 646 neferden vergi alınmıştır. Dahası kıyye başına fiyat 22 akçaya gerilediğinden vakfın geliri 88.000 akça dolaylarından 40.000 akçaya kadar gerilemiştir. Ancak 1647'de yeniden 912 nefer mükellef kayıtlıdır. Önceki yıllarda 1.182 nefer mükellefin kayıtlı olduğunu hatırlatalım. Vakıf bu yıllarda iltizam gelirleri açısından ciddi bir tahsilat güçlüğü yaşamamış olmakla birlikte kayda değer bir bütçe fazlası da yaratamamıştır. Buna rağmen 1647 senesinde Hicri 1056 yılı için 150.000 akça ve 1057 yılı için yine 150.000 akça olmak üzere toplam 300.000 akça Darüssaade Ağalığı Hazinesine teslim edilmiştir. Diğer taraftan tam

olarak aynı yıllarda 300.000 akçanın mütevellinin yardımı olarak vakfa verildiği de kayıtlıdır.

Genel Değerlendirme

Muradiye Vakfı, Edirne ve Balkanlar'ın en büyük vakıflarından birisi olarak iktisadi ve kurumsal tarih açısından önemli bir çalışma konusu oluşturuyor. Vakıf yaygın gelir kaynakları ile yerel ve bölgesel ekonominin içinde yer aldığından, dolayısı ile iktisadi gelişmelerden etkilendiğinden, vakfın çalışılması, aynı zamanda iktisadi gelişmeleri görmek açısından önemlidir. Bu çalışma ise daha çok vakfın bireysel kurumsal ve mali tarihi ile ilişkilidir. Böyle bir çalışmanın en temel ve birincil arşiv malzemesi elbette vakfın tüm mali işlemlerini kaydeden muhasebe defterleridir. Bu defterler aynı zamanda kurumun fiili işleyişiyle ilgili bir çok meseleyi de açıklığa kavuşturur. Diğer taraftan, Muradiye benzeri yaygın kırsal ve kentsel gelirlere sahip, devasa bütçeleri idare eden, çeşitli hayır işleri ve hizmetleri gören büyük vakıfların, bırakınız iktisadi, mali, idari ve sosyal yönleri, yani bir çok veçhesini birlikte ele almayı, sadece tek bir veçhesini bile ortaya çıkarmak pek çok monografik çalışmanın, farklı kaynakların da katkısı ile yazılmasını gerektirecektir. Bu gerçeği dikkate alarak, vakfın mali tarihi üzerine bu yöndeki ilk çalışmanın kapsadığı yarım yüzyıllık döneme ait mali tablonun bir özeti sunulacaktır.

Vakfın kentsel kökenli gelirleri bütçesinin yüzde birini dahi oluşturmamaktadır. *İcâreteyn* yönteminin kullanılması nedeniyle kentsel gelirlerin gelişimini güvenilir biçimde izlemek mümkün olamamaktadır. Ancak çalışma, kentsel gelirlerin afetlerden sıklıkla etkilendiğini ve aslında bu tür gelirlerin de dalgalanmalar gösteren bir doğası olduğunu göstermektedir. Vakfın gelirlerinin seviyesini de afetlerin getirdiği yıkım ve bunun karşısında üstlenilen tamiratlar belirlemektedir. Tamiratlar sonrası *icâre-i mu'accele* ve *icâre-i mü'eccele* gelirleri artmaktadır.

Vakfın ekonomideki ağırlığının göstergelerinden biri, onun giderlerine ait rakamlardır. Vakıf, 150 civarında bir çalışan kadrosu istihdam etmektedir ve bu kişilere yıllık 200.000 akça kadar bir gelir aktarmaktadır. Aynı zamanda, çok sayıda kişi vakıftan aylık almaktadır ve bu kişiler için bazı yıllarda 300.000 akça civarında bir aylık ödenmektedir. Bütün bu kişiler içinde aslında başka bazı vakıf kurumlarının, camii, meşced ve medreselerin çalışanları da yer almaktadır. Başka bir deyişle, Muradiye Külliyesi, doğrudan Külliye'ye ait bina ve hizmetlerin ötesinde, Edirne ve Malkara'da, vakıf köylerinde yer alan vakıf ve hizmet kurumlarının da giderlerini karşılamaktadır.

Tüm bu giderlerin bütçesi ise vakfın kırsal bölgelerden temin ettiği ve kasasında topladığı düzenli gelirleridir. Kasada toplanan gelirin önemli bir kısmı maaş ve aylık ödemeleri yoluyla yeniden dağıtılmaktadır. Vakıf sadece nakdi gelirlerini değil, aynı olarak tahsil ettiği hububatı da belirli anbarlarda toplayarak ve buralardan satarak veya vakıf nakliyesini de üstlenerek vakıf kilerine çekip satışı yaparak da aslında

hem bir yeniden-dağıtım işlevi yerine getirmektedir hem de Edirne'nin iaşesinde önemli bir rol üstlenmektedir.

Vakfın imaret mutfağı işletmesi de önemli bir hizmetidir. Diğer yandan, mutfak sarfiyatı için yerel pazarlardan yapılan ve değeri bazan yıllık bir milyon akçaya yaklaşan satınalmalar yoluyla da yerel pazarları ve ticareti desteklemektedir. Bütün bunlara vakfın tamirat ve nakliyat işlerinden diğer her türlü masraflarına varıncaya değin envai satınalmalarını da eklersek, şehir iktisadi yaşamında ağırlığını, ticari hayata getirdiği canlılığı tahmin edilebilir.

Vakıf bütçesi bazı yıllarda açık vermiş veya fazla üretememiştir. Aslında vakfın hayli yüksek meblağlarda bütçe fazlası elde ettiği yıllar da vardır. Ancak diğer bir çok Selâtin vakfında olduğu gibi bütçe fazlasını Darüssaade Ağalığı Hazinesi'ne devretmektedir. Dolayısıyla vakıf bir yandan da merkezi hazineleri desteklemektedir. Hatta 1604'de olduğu gibi doğrudan sefer-i hümayûn hazinesine nakdî teslimatta dahi bulunmuştur.

Vakfın bütçesinin esasını oluşturan kırsal gelirler bazı yıllarda afetler sebebiyle düşmüştür. Afetlerin etkileri 1603, 1609-10 ve 1619 yılları muhasebelerinde kayıtlıdır. Ancak afetin etkilediği bölge farklı kazalara yayılan köyleri olan vakfın mali durumunu vahim bir biçimde etkilememiştir. Dahası fiyatlar üzerinde de kayda değer bir etki görülmediğinden afetin etkisinin yerelle sınırlı kaldığı söylenebilir. Muhakkak ki bir doğal afetten kaynaklanmaksızın hasatın kötü gittiği yıllar da olmalıdır. Vakıf, 1608 ve 1609 yıllarında İslavne ve çevresi mukâta'a bölgesinin, 1610 ve 1617-18 yıllarında ise Hasanlu ve Lahna ve çevresi mukâta'a bölgesinin mültezimlerinden önemli miktarda geliri tahsil edememiştir. Hasatın zayıf olması mültezimlerin mükellefiyetlerini yerine getirmemiş olmalarının şu an için muhtemel bir izahıdır. Yine, 1623-24, 1626-27 ve 1627-28 yıllarında da mültezimlerin elinde ciddi gelirler kalmıştır. Bu tarihlerden en azından 1623 senesinde fiyatların ani yükseliş gösterdiğini tespit edebiliyoruz. Diğer yıllar için ise fiyat verisi bulunmamaktadır. 1642 yılında emanet usulü ile toplanan çeltik gelirlerinin *hâli* kalması, 1643 yılında ise hem çeltik gelirlerinin hem de yağcıyândan toplanan gelirlerin *hâli* kalması tespit ettiğimiz ama arkasındaki sebebi henüz bulamadığımız bir diğer gelir kaybıdır.

Sonuç olarak, bütçe imkanları daha çok kırsal gelirlere bağlı olan Muradiye Vakfı'nın herhangi bir yıldaki bütçe dengesi, ilk olarak önceki yılların tarımsal koşulları ile ilişkilidir. Tarımsal koşulların iyi olması gelirlerin artması veya en azından daha eksiksiz tahsil edilmesi demek olduğundan bütçe imkanlarını büyütmektedir. Tersine, tarımsal koşullar ve fiyatlar vakıf için elverişsiz olduğunda, tahsilat güçlükleri nedeniyle gelir ve gider dengesini tutturmak zorlaşmakta ve vakıf veresiye alımları ile maaş ödemelerini erteleme yoluna gitmektedir. Bu ise sonraki yılların bütçelerine ilave yükler bindirmektedir. İkinci olarak cari yılın tarımsal koşulları ve fiyatları vakfın mali durumunu belirlemektedir. Fiyatlar vakfın hem gelirlerinin hem de giderlerinin hacmini belirleyen önemli bir faktördür. Fiyat artışlarının, özellikle de anı

ve geçici fiyat artışlarının iltizam bedellerine yansımadığını biliyoruz. Ancak vakıf, nakde çevirebileceği önemli miktarda aynî geliri, daha doğrusu pirinç ve sadeyağı kendi câbileri ile toplamaktadır. Bu iki ürünün fiyatı, satıştan gelen meblağı, dolayısı ile bütçe büyüklüğünü etkilemektedir. İmarat mutfağının sarfiyatı da ciddi bir gider kalemidir ve gıda malları fiyatları bu kalem üzerinde etkilidir. Etki eden bir diğer faktör ise vakıf kileri mevcududur.

Herhangi bir yıl sonunda vakfın mali tablosunu şekillendiren önemli faktörlerden birinin merkezi hazinelere teslimatlar olduğunu, teslimatların nihayetinde vakıf kasasında kalan meblağı tamamen alıp götürülebileceğini gördük. Bazı arızî durumlar da vakfi zora sokabilmektedir. 1609-10 yıllarında mütevellinin evindeki yangın sonucu vakfın 300.000 akçaya yakın nakdinin kaybı buna iyi bir örnektir. Diğer taraftan vakıf zor bir mali dönemi veresiye satınalmalar, maaş ve aylık ödemelerini erteleme yoluyla aşabilmekte, mali sıkıntısını yıllara yayabilmektedir. Dahası vakfın borçlandığını, özellikle vakfın kendi mütevellisi elinden ciddi meblağların borç olarak alındığını, böylece nakit akımındaki sıkışıklığın da aşılabilirdiği görülmektedir.

İncelediğimiz yarım yüzyıllık dönem içinde tarımsal nüfusta üretim ve vergi gelirlerini etkileyen bir değişim tespit edilememektedir. Anadolu coğrafyasında Celali İsyancıları sırasında gözlediğimiz nüfus hareketleri ve tarımsal üretim düşüşüne benzer gelişmeler de görülmektedir. Aşırı hava koşullarına da bağlanabilecek kötü hasat yılları tespit edilebilse dahi tarımsal üretim ve fiyatlar üzerinde etkilerin kısa ömürlü ve yerel kaldığı izlenimi edinilmektedir. Nihayet, 17. yüzyılın ilk yarısında vakfın gördüğü hayır işleri ve hizmetlerinde ve yeniden-dağıtımçı işlevinde ciddi bir gerileme veya aksama tespit edilememektedir.

Tablo 3.1: Vakıf Gelir ve Giderleri

Hicri Miladi Defter	893-94 1488	894-95 1489	1006-07 1598 MAD 512	1007 ²⁰ 1599 MAD 512	1009-10 1601 MAD 2769	1010-11 1602 MAD 2769 MAD 1900
Toplam gelir / <i>asl-ı mâl</i>	436.718	404.172	2.638.407	1.023.060	2.430.835	2.494.050
Devreden <i>bakıye-i mâzîye</i> <i>behâ-i erz der-zîmem</i>	81.980	19.142	787.052	984.607	1.072.124 654.449 417.765	1.019.394 464.968 554.426
Devreden alacaklardan tahsil / <i>minhâ tahsil şode</i>			371.027		137.678	
Cari dönemden gelirler / <i>mahsûlât</i>	354.738	385.030	1.851.355	38.453	1.358.621	1.474.656
Aylık gelirler / <i>müşâherât</i>			14.605		9.269 ²¹	8.556
Aylık bazda gelir					713	713
Mukâta'a gelirleri			1.037.835	35.260	1.015.002	1.182.836
Bori ve çevresi ile <i>rîsûm-ı</i> <i>yağcıyan</i>			300.000		320.000	320.000
Bori dalyanları			120.000		120.000	120.000
İslavne			166.667		168.334	168.334
Hereste (Horupışte)	15.495	20.018	33.334		33.334	33.334
Hasanlu ve çevresi			136.667			
Lahna ve çevresi			33.333		173.334 ²²	173.334
Sazlıdere ve Dane Hatun ve çevresi			67.833			67.834
Zağra-i Cedid ve Atik, Yanbolu Kazalarından rûsûm-ı yağcıyan			26.667		30.000	30.000
Kara Reis	11.176	1.280	20.000		26.666	26.666
Çavuş ve çevresi	5.981	6.868	70.000		80.000	80.000
Oruçlu ve Çömlek			33.334		33.334	33.334
Halka Pınar ve çevresi	542	3.136	30.000		30.000	30.000
<i>ber-vech-i Emânet</i> gelirler			797.335		327.443	322.750
Kara Reis ve Halka Pınar çeltik geliri			491.930		339 müd ²³	378 müd ²⁴
Cizye hane sayısı			2.689		2.700	2.700
Cizye geliri			188.230		189.000	189.000

²⁰ 3 aylık.²¹ 13 aylık²² Hasanlu ve çevresi mukâta'a birimi ile birlikte.²³ "Hemera der anbar şode".²⁴ "Hemerâ der anbar şode der Karye-i Kara Reis".

Çadır bedeli / <i>hayme behâ</i>		55.000		55.000	55.000
Sadeyağ / <i>ruğan-ı sâde</i>		62.175		83.443 ²⁵	78.750
Çeşitli gelirler / <i>emvâl-i müteferrike</i>		1.580	3.193	6.907	63.334
Toplam giderler / <i>vuzî'a-zalîk</i>		1.568.698	396.543	1.673.018	1.588.669
Maaş ve aylık ödemeleri / <i>el-vezâ'îf</i>		544.607 ²⁶	77.730	595.869	610.880
Vazîfehârân ödemeleri		209.235	39.600	187.224	203.358
Vazîfehârân sayısı		148	142	148	149
Zevâ'idharân ödemeleri		290.550 ²⁷	38.130	408.645	407.522
Zevâ'idharân sayısı		121	60	132	124
Ahali-i câmi-i şerîf		24		25	24
Eczâhânân-ı câmi'-i şerîf		31		31	31
Müsebbihîn		14		14	14
En'âmhânân ma'a salavâtıyân		5		5	5
Devrhânân		11		11	11
Mevlevihâne		4		4	4
Hademe-i imâret		33		34	34
Câbiyân ve kâtibân ve mu'temedân-ı evkâf		26		26	26
Harcamalar ve tamirat giderleri / <i>ihvâcât ma'â meremmât</i>		1.024.091	398.922	1.076.989	977.789
İmaret mutfağı / <i>harc-ı matbah-ı imâret</i>		866.651	299.616	732.247	804.780
Misafir ağırlama / <i>harc-ı ziyâfet-i müsâfirîn</i>		48.260		44.080	57.828
Diğer harcamalar / <i>ihvâcât-ı sâ'ire</i>		39.502	20.513	43.632	45.557
Ücret ödemeleri / <i>el-iücârât</i>		13.267	75.034	111.300	52.803
Tamirat giderleri / <i>el-meremmât</i>		52.896	2.579	142.990	13.404
Borç ödemeleri ve teslimatlar / <i>Min zalike'l-baki</i>		85.102		103.391	22.200
Alacaklar / <i>Der zimem</i>		493.382	488.986	554.426	574.116
Teslimatlar			113.651	100.000	294.103
Kalan (<i>der-kese-i vakf</i> veya <i>ez-ziyâde harc ani'l-asl</i>)		491.225		0	0

²⁵ 83.430 olmalıydı.

²⁶ 13 aylık.

²⁷ Artı 44.822 akça müşâhere.

Tablo 3.2: Vakıf Gelir ve Giderleri

Hicri Miladi Defter	1011-12 1603 MAD 2769 MAD 5266	1012-13 ²⁸ 1604 MAD 2769 MAD 5437	1013 ²⁹ 1604-05 MAD 2769 MAD 5254 ³⁰	1014 ³¹ 1605 MAD 4495 ³²	1014-15 ³³ 1606 MAD 2769	1015-16 1607 MAD 2769
Toplam gelir / <i>asl-ı mâl</i>	2.274.604	1.208.078	2.415.475	885.128	3.092.535	2.630.481
Devreden <i>bakıye-i mâziye</i> <i>behâ-i erz</i> <i>der-zîmen</i> <i>an akça-i fişin</i> <i>borç</i>	772.029 574.116 197.913	1.001.197 65.338 935.841 10.000	809.062 809.062 32.364	197.700 125.124 106.000	389.415 973.880 9.000	1.012.383 167.772 844.611
Devreden alacak- lardan tahsil / <i>minhâ tahsil şode</i>		130.274	196.702		180.877	29.660
Cari dönemden gelirler / <i>mahsûlât</i>	1.552.075	196.881	1.704.480	444.119	1.620.240	1.606.348
Aylık gelirler / <i>müşâherât</i>	9.276	2.319	8.503 ³⁴	3.955 ³⁵	10.842 ³⁶	10.800
Aylık bazda gelir	773	773	773	773	834	834
Mukâta'a gelirleri	1.089.334	120.431	1.140.001	359.038	1.144.998	1.155.665
Bori ve çevresi ile <i>rûsûm-ı yağcıyân</i>	320.000	74.000	329.000	131.900	329.000	338.333
Bori dalyanları	120.000		120.000	26.550	120.000	120.000
İslavne	168.334		168.334	37.135	168.334	168.934
Hereste (Horupışte)	33.334	21.931	70.000	22.328	63.333	63.333

²⁸ 1012 Şevval – 1013 Muharrem arası 3 aylık.²⁹ 10 aylık.³⁰ Müsvedde defter.³¹ 4 aylık.³² Müsvedde defter.³³ 13 aylık.³⁴ 11 aylık.³⁵ 5 aylık.³⁶ 13 aylık.

Hasanlı ve çevresi			175.000	22.000	177.000	177.000
Lahna ve çevresi	175.000					
Sazlıdere ve Dane Hatun ve çevresi	71.000	7.000	71.000	18.764	76.666	87.000
Zağra-i Cedid ve Atık, Yanbolu Kazalarından rüsüm-ı yağcıyan	30.000					
Kara Reis	26.666		33.334	31.666	32.333	32.333
Çavuş ve çevresi	80.000	13.000	106.666	37.126	106.666	106.666
Oruçlu ve Çömlek	33.334	4.500	33.334	6.960	36.666	36.666
Halka Pınar ve çevresi	31.667		33.334	24.609	35.000	35.000
<i>ber-vech-i Emânet</i> gelirler	366.000		410.550		530.810	433.810
Kara Reis ve Halka Pınar çeltik geliri	1.265 kile 63.250 akça		1.407 kile 70.350 akça		3.760 kile 188.000	1.820 kile 91.000
Cizye hane sayısı	2.700		2.700		2.700	2.700
Cizye geliri	189.000		189.000	17.710	189.000	189.000
Çadır bedeli / <i>hayme behâ</i>	55.000	55.000 ³⁷	55.000		55.000	55.000
Sadeyağ / <i>rugan-ı sâde</i>	78.750		94.500	58.590	97.110	97.110
Çeşitli gelirler / <i>emvâl-i müteferrike</i>	18.175	74.131	145.426	4.826	15.924	7.075
Toplam giderler / <i>vuzi'a-zalık</i>	1.388.712	304.375	1.504.073		1.910.037	1.441.375
Maaş ve aylık ödemeleri / <i>el-vezâ'if</i>	606.321	133.754	486.745		634.007	516.971
Vazîfehârân ödemeleri	207.060		180.740		240.712	221.811
Vazîfehârân sayısı	139		157		151	158
Zevâ'idharân ödemeleri	399.261		306.005		393.295	295.160

³⁷ Çeşitli gelirler kalemi içine alınmış.

Zevâ'idharân sayısı	135		116		136	69
Hademe-i câmi-i şerîf	25		26		25	26
Eczâhânân-ı câmi-i şerîf	31		31		31	31
Müsebbihîn	14		14		14	14
En'âmhânân ma'a salavâtyân	5		5		5	5
Devrhânân	11		11		11	11
Mevlevihâne	4		10		9	9
Hademe-i imâret	34		34		30	36
Câbiyân ve kâtibân ve mu'temedân-ı evkâf	26		26		21	26
Harcamalar ve tamirat giderleri / <i>ihvâcât ma'a meremmât</i>	962.391	255.506	1.017.328		1.276.030	924.404
İmaret mutfağı / <i>harc-ı matbah-ı imâret</i>	748.433	205.044	928.514		1.131.481	767.410
Misafir ağırlama / <i>harc-ı ziyâfet-i müsâfirîn</i>	91.339	25.428			61.342	42.327
Diğer harcamalar / <i>ihvâcât-ı sâ'ire</i>	45.281	10.057	49.730		45.460	51.025
Ücret ödemeleri / <i>el-ücârât</i>	68.436	7.296	22.439		81.712	42.499
Tamirat giderleri / <i>el-meremmât</i>	5.232	7.246	16.645		10.897	14.498
Borç ödemeleri ve teslimatlar / <i>Min zalike'l-baki</i>	14.560	164.509	167.240		332.932	321.755
Alacaklar / <i>Der zimem</i>	935.841	809.062	1.012.192		844.611	836.894
Teslimatlar						
Kalan (<i>der-kese-i vakf veya ez-ziyâde harc anî'l-asl</i>)	- 64.509	- 69.868	- 232.362		4.955	30.457

Tablo 3.3: Vakıf Gelir ve Giderleri

Hicri Miladi Defter	1016-17 1608 MAD 2769	1017-18 1609 MAD 2769	1018-19 ³⁸ 1610 MAD 2769	1019 ³⁹ 1610-11 MAD 2769	1021-22 1612-13 MAD 2769	1022-23 1613 MAD 2769
Toplam gelir / <i>asl-ı mâl</i>	2.829.515	3.105.879	3.153.054	2.273.296	3.041.976	3.219.828
Devreden <i>bakıye-i mâziye behâ-i erz der-zîmem der-kese an akça-i pişin borç</i>	1.043.045 175.644 836.894 30.457	1.248.019 228.000 971.425 48.594	1.752.238 198.003 1.165.265 388.970	2.246.693 24.856 2.246.693	1.435.964 5.588 1.415.277 15.099	1.832.345 222.846 1.600.564 8.935
Devreden alacaklardan tahsil / <i>minhâ tahsil şode</i>	22.950	48.710		851.319		155.936
Cari dönemden gelirler / <i>mahsûlât</i>	1.786.470	1.855.860	1.400.816	31.747	1.606.012	1.387.483
Aylık gelirler / <i>müşâherât</i>	10.842 ⁴⁰	10.092	5.046 ⁴¹	5.305	10.232	10.232
Aylık bazda gelir	834	841	841	861	861	861
Mukâta'a gelirleri	1.161.332	1.054.666	1.045.334		1.063.666	1.046.337
Bori ve çevresi ile <i>rûsûm-ı yağcıyan</i>	338.333	338.333	340.667		340.666	340.004
Dalyan-ı Bori	120.000	120.000	120.000		120.000	120.000
İslavne	168.334	168.334	156.687		156.667	146.667
Hereste (Horupışte)	63.333	63.333	63.333		63.333	63.333
Hasanlı ve çevresi	177.000	177.000	177.000		156.667	150.000
Lahna ve çevresi						
Sazlıdere ve Dane Hatun ve çevresi	87.000	87.000	87.000		79.000	79.000
Kara Reis	32.333	32.333	32.333		24.000	24.000

³⁸ 7 aylık.³⁹ 6 aylık.⁴⁰ 13 aylık.⁴¹ 6 aylık.

Çavuş ve çevresi	106.666				60.000	60.000
Oruçlu ve Çömlek	33.333	33.333	33.334		33.333	33.333
Halka Pınar ve çevresi	35.000	35.000	35.000		30.000	30.000
<i>ber-vech-i Emânet</i> gelirler	612.810	444.396	348.136		491.850	330.804
Kara Reis ve Halka Pınar çelik geliri	6.000 kile 270.000	1.000 kile 40.000			157.500	
Cizye hane sayısı	2.700	2.700	2.700		2.700	2.700
Cizye geliri	189.000	189.000	189.000		189.000	189.000
Çadır bedeli / <i>hayme behâ</i>	55.000	55.000	55.000		55.000	55.000
Çavuş ve çevresi		70.400	14.140 (7 aylık)	27.652		
Sadeyağ / <i>rugan-ı sâde</i>	97.110	88.296	88.296		88.650	85.104
Çeşitli gelirler / <i>emvâl-i müteferike</i>	1.696	346.916	2.300		40.474	320
Toplam giderler / <i>vuzi'a-zalık</i>	1.391.758	1.289.869	709.131	601.730	1.232.477	1.317.652
Maaş ve aylık ödemeleri / <i>el-vezâ'if</i>	536.897	502.035	291.240 ⁴²	226.200 ⁴³	542.180	574.750
Vazîfehârân ödemeleri	246.542	331.890	129.585	94.875	227.700	227.880
Vazîfehârân sayısı	159	158	146	157	157	157
Zevâ'idharân ödemeleri	290.355	170.145	161.655	131.325	314.480	346.870
Zevâ'idharân sayısı	74	51	53	87	88	85
Hademe-i câmi-i şerîf	26	26	25	26	26	26
Eczâhânân-ı câmi-i şerîf	31	31	30	31	31	31

⁴² 7 aylık.⁴³ 5 aylık.

Müsebbihîn	14	14	13	14	14	14
En'âmhânân ma'a salavâtıyân	5	5	5	6	6	6
Devrhânân	11	11	11	11	11	11
Mevlevihâne	9	9	8	7	7	7
Hademe-i imâret	36	35	33	37	37	37
Câbiyân ve kâtibân ve mu'temedân-ı evkâf	27	27	21	25	25	25
Harcamalar ve tamirat giderleri / <i>ihvâcât ma'ü meremmât</i>	854.861	787.834	417.891	374.530	776.978	742.902
İmaret mutfâğı / <i>harc-ı matbah-ı imâret</i>	689.541		322.524	312.768	595.476	602.117
Misafir ağırlama / <i>harc-ı ziyâfet-i müsâfirîn</i>	27.694	29.200	19.609	2.915	66.815	28.769
Diğer harcamalar / <i>ihvâcât-ı sâ'ıve</i>	42.681	65.050	16.979	34.113	50.600	44.235
Ücret ödemeleri / <i>el-ücrât</i>	68.502	72.673	48.777	17.468	47.195	49.288
Tamirat giderleri / <i>el-meremmât</i>	20.871	17.514	8.692	3.726	13.468	12.906
Borç ödemeleri ve teslimatlar / <i>Min zalike'l-baki</i>	417.738	261.765	50.000	284.092	200.000	405.879
Alacaklar / <i>Der zimem</i>	971.425	1.165.265	2.142.153	1.365.374	1.650.064	1.492.570
Teslimatlar						
Kalan (<i>der-kese-i vakf veya ez-zıyâde harc anî'l-asl</i>)	48.594	388.970	393.840	22.100	8.935	3.727

Tablo 3.4: Vakıf Gelir ve Giderleri

Hicri Miladi Defter	1025-26 1616 MAD 2769	1028-29 1619 MAD 2769	1032-33 ⁴⁴ 1623 MAD 6027 ⁴⁵	1038 ⁴⁶ 1629 MAD 2769	1038-39 1629-30 MAD 2769 ⁴⁷ MAD 4284 ⁴⁸	1049-51 1640-41 MAD 5818 ⁴⁹
Toplam gelir / <i>asl-ı mâl</i>	3.156.517	3.371.778	3.671.684	3.638.487	4.747.194	3.101.825
Devreden <i>bakaye-i mâziye behâ-i erz der-zîmem der-kese an akça-i pişin borç</i>	1.555.948 70müd 5kile 1.551.637 4.311	1.878.556 130.875 1.714.662 2.420	3.035.394 23.345 133.886	2.536.548 2.438.131 98.417	3.181.085 3.173.045 8.040	565.414
Devreden alacaklardan tahsil / <i>minhâ tahsil şode</i>				121.517	516.662	
Cari dönemden gelirler / <i>mahsûlât</i>	1.650.067	1.418.217	1.489.159	1.101.939	1.555.729	2.326.468
Aylık gelirler / <i>müşâherât</i>	10.452	10.425	6.232	3.985 ⁵⁰	5.579 ⁵¹	39.948
Aylık bazda gelir	871	871	797	797		750
Mukâta'a gelirleri	1.072.337	1.010.334	1.109.000	1.048.500	1.094.500	2.179.514
Bori ve çevresi ile <i>rûsâm-ı yağcıyan</i>	340.004	347.004	353.000	354.500	374.000	
Dalyan-ı Bori	120.000	120.000	105.000	120.000	120.000	
İslavne	156.667	146.664	185.000	210.000	210.000	
Hereste (Horupışte)	63.333	63.333	30.000			

⁴⁴ 7 ay 20 günlük.⁴⁵ Müsvedde defter.⁴⁶ 4 ay 13 günlük.⁴⁷ 7 ay 16 günlük.⁴⁸ 9 ay 16 günlük müsvedde.⁴⁹ 26 aylık.⁵⁰ 5 aylık.⁵¹ 7 aylık.

Hasanlu ve çevresi	160.000	175.000	175.000	160.000	175.000	
Lahna ve çevresi						
Sazlıdere ve Dane Hatun ve çevresi	80.000	80.000	91.000	70.000	70.000	
Kara Reis	24.000	30.000	40.000	60.000	65.000	
Çavuş ve çevresi	70.000	70.000	70.000	50.000		
Oruçlu ve Çömlek	33.333	33.333	35.000	24.000	50.000	
Halka Pınar ve çevresi	25.000	25.000	25.000			
<i>ber-vech-i Emânet</i> gelirler	506.910	396.622	334.650	332.650	542.650	994.694
Kara Reis ve Halka Pınar çelik geliri	172.260	61.972			120.000	543.906
Cizye hane sayısı	2.700	2.700		2.700	2.700	3.000
Cizye geliri	189.000	189.000	189.000	189.000	189.000	210.000
Çadır bedeli / <i>hayme behâ</i>	55.000	55.000	55.000	55.000	55.000	110.000
Çavuş ve çevresi						
Sadeyağ / <i>rugan-ı sâde</i>	88.650	88.650	88.650	88.650	88.650	130.790
Çeşitli gelirler / <i>emvâl-i müteferrike</i>	10.840	836	39.952		500	
Toplam giderler / <i>vuzî'a-zalîk</i>	1.424.366	1.178.096	944.923		999.152	2.769.122
Maaş ve aylık ödemeleri / <i>el-vezâ'if</i>	600.181	608.580	412.560	185.779	354.530	1.192.980
Vazîfehârân ödemeleri	231.840	231.840	156.480	85.335	162.480	785.040
Vazîfehârân sayısı	158	158	156	157	158	
Zevâ'idharân ödemeleri	368.341	376.740	256.080	95.344	192.050	407.940
Zevâ'idharân sayısı	106	113	127	84	97	
Hademe-i câmi-i şerîf	27	27	27	27	27	27

Eczâhânân-ı câmi'-i şerîf	31	31	31	31	31	31
Müsebbihîn	14	14	14	14	14	20
En'âmhânân ma'a salavâtıyân	6	6	6	6	6	6
Devrhânân	11	11	11	11	11	11
Mevlevihâne	7	7	8	27 ⁵²	8	21
Hademe-i imâret	37	37	36	37	37	37
Câbiyân ve kâtibân ve mu'temedân-ı evkâf	25	26	23	24	24	22
Harcamalar ve tamirat giderleri / <i>ihrâcât ma'a meremmât</i>	824.185	581.076	568.428	231.393	649.137	1.576.412
İmaret mutfağı / <i>harc-ı matbah-ı imâret</i>	731.882	502.778	485.253	188.080	524.197	1.446.640
Misafir ağırlama / <i>harc-ı ziyâfet-i müsâfirîn</i>	47.342	10.664	17.464		29.492	
Diğer harcamalar / <i>ihrâcât-ı sâ'ire</i>	61.275	40.191	45.528	33.177	88.540	86.440
Ücret ödemeleri / <i>el-ücârât</i>	24.400	13.223	15.678	8.107	7.861	28.309
Tamirat giderleri / <i>el-meremmât</i>	6.628	7.901	2.933	1.205	28.539	14.753
Borç ödemeleri ve teslimatlar / <i>Min zalike'l-baki</i>	156.477					
Alacaklar / <i>Der zîmen</i>	1.566.787	1.889.722	2.544.693	1.173.045		54.620
Teslimatlar						
Kalan (<i>der-kese-i vakf veya ez-zıyâde harc anî'l-asl</i>)	8.887	5.778	-722	8.040	8.783	-38.823

⁵² "Fukara-i mevlevihane neferen 20 fi yevm 20".

Tablo 3.5: Vakıf Gelir ve Giderleri

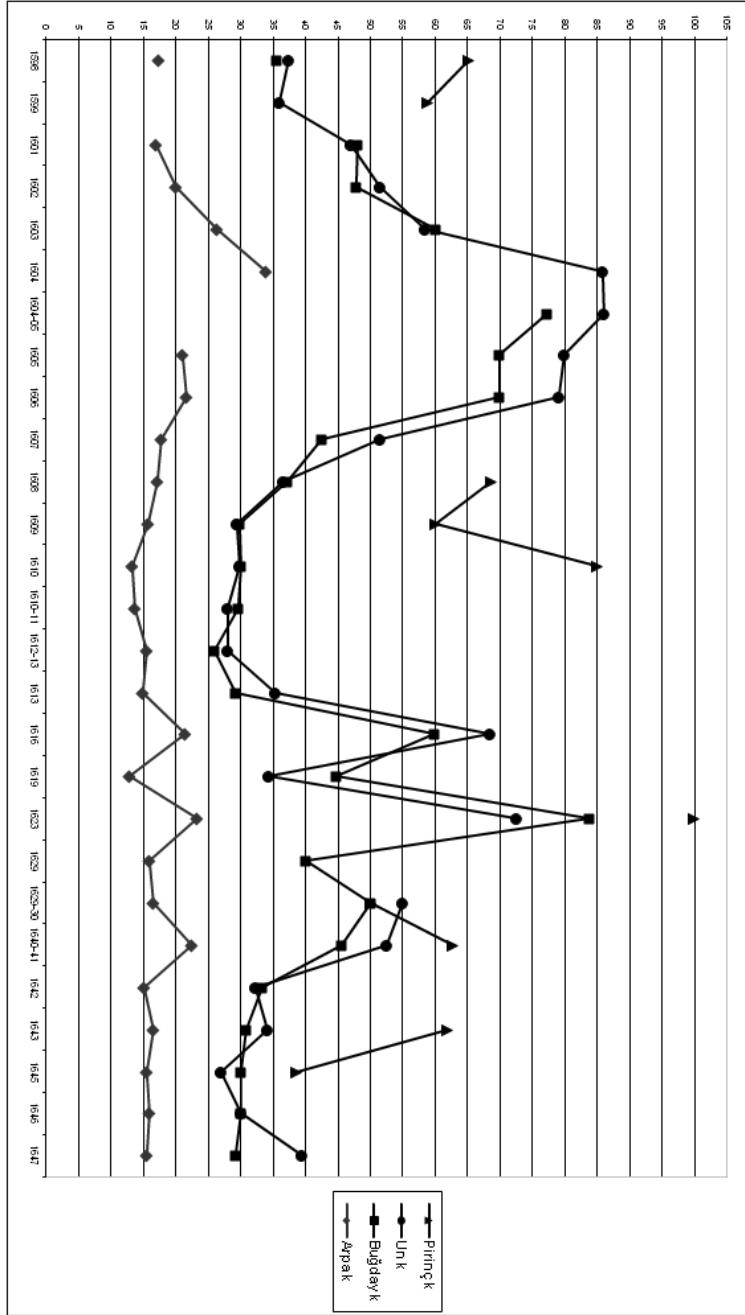
Hicri Miladi Defter	1051-52 1642 MAD 15986 MAD 6239	1053 ⁵³ 1643 MAD 988	1054-55 1645 MAD 4492	1055-56 1646 MAD 995	1056-57 1647 MAD 995	
Toplam gelir / <i>asl-ı mál</i>	1.326.669	827.159	1.156.449	1.613.650	1.399.833	
Devreden <i>bakıye-i máziye behá-i erz der-zimem der-kese an akça-i pişin borç</i>	679.117	153.244 154.000	36.361 85.650	21.870 529.000	102.130 99.564 2.539 370.000	
Devreden alacaklardan tahsil / <i>minhá tahsil şode</i>	17.203	15.114	36.361	9.370	74.454	
Cari dönemden gelirler / <i>mahsúlat</i>	610.832	474.415	1.034.428	1.062.780	627.730	
Aylık gelirler / <i>müşâherât</i>	19.344		20.400	22.620	19.980	
Aylık bazda gelir	780					
Mukáta'a gelirleri	1.026.110	995.018	913.000	842.000	837.500	
<i>ber-vech-i Emânet</i> gelirler	238.012	160.000	348.274	283.880	299.250	
Kara Reis ve Halka Pınar çelik geliri			110.520	75.000	70.840	
Cizye hane sayısı	1.500	1.500	1.613		1.595	
Cizye geliri	105.000	105.000	112.910	114.650	111.650	
Çadır bedeli / <i>hayme behá</i>	55.000	55.000	55.000	55.000	55.000	
Çavuş ve çevresi						
Sadeyağ / <i>ruğan-ı sâde</i>	78.012	<i>Hâli</i>	42.658	40.240	54.760	
Çeşitli gelirler / <i>emvâl-i müteferrike</i>			27.186	1.430		
Toplam giderler / <i>vuzi'a-zalık</i>	1.154.214	521.593	1.162.043	1.293.753	990.549	
Maaş ve aylık ödemeleri / <i>el-vezâ'if</i>	583.680	226.385 ⁵⁴	583.170	624.680	590.060	
Vazîfehârân ödemeleri	384.960	174.435	375.920	387.620	394.240 ⁵⁵	

⁵³ 7 aylık.⁵⁴ Muhtelif tarihler için.⁵⁵ Muhtelif tarihler için.

Vazîfchârân sayısı	212	200		196	198	
Zevâ'idharân ödemeleri	198.720	51.950	252.580	237.060	195.820	
Zevâ'idharân sayısı	61	37		72	65	
Hademe-i câmi-i şerîf	27	27	26	27	26	
Eczâhânân-ı câmi-i şerîf	31	31	30	31	30	
Müsebbihîn	20	20	14	14	17	
En'âmhânân ma'a salavâtyân			6	7	7	
Devrhânân	11	11	11	11	11	
Mevlevihâne	21	21	7 + fukara	7	9	
Hademe-i imâret	37	37	36	36	37	
Câbiyân ve kâtibân ve mu'temedân-ı evkâf	24	24	23	22	24	
Harcamalar ve tamirat giderleri / <i>ihvâcât ma'û meremmât</i>	628.794	317.703	578.893	669.073	891.436	
İmaret mutfağı / <i>harc-ı matbah-ı imâret</i>	547.610 ⁵⁶	293.134 ⁵⁷	447.118	550.225	465.186	
Misafir ağırlama / <i>harc-ı ziyâfet-i müsâfirîn</i>						
Diğer harcamalar / <i>ihvâcât-ı sâ'ire</i>	48.320	23.559	96.153	96.049	96.200	
Ücret ödemeleri / <i>el-üçârât</i>	8.788		28.457	13.129	18.348	
Tamirat giderleri / <i>el-meremmât</i>	22.966	1.110	7.165	19.670	10.702	
Borç ödemeleri ve teslimatlar / <i>Min zalike'l-baki</i>	19.080			108.995		
Alacaklar / <i>Der zimem</i>	153.244	378.310	21.870	85.510	119.390	
Teslimatlar						
Kalan (<i>der-kese-i vakf veya ez-ziyâde harc anî'l-asl</i>)	131	- 72.744	57.270	2.539	- 106	

⁵⁶ Yaklaşık 11 aylık.

⁵⁷ 7 aylık.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver Tasnifi

MAD 512

MAD 2769

MAD 1900

MAD 5266

MAD 5437

MAD 5254

MAD 4495

MAD 6027

MAD 4284

MAD 5818

MAD 15986

MAD 6239

MAD 988

MAD 4492

MAD 995

Kaynak ve İnceleme Eserler

Akdağ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celali İsyanları*, İstanbul, Cem Yayınevi, 1995.

Barkan, Ömer Lütfi, "Edirne ve Civarındaki Bazı İmaret Tesislerinin Yıllık Muhasebe Bilançoları", *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, 1964, I/2, 235-377.

———, "The Price Revolution of the Sixteenth Century: A Turning Point in the Economic History of the Near East", *International Journal of Middle East Studies*, 1975, 6, s. 3-28.

Barkey, Karen, *Bandits and Bureaucrats*, New York, Cornell University Press, 1994.

Benedict, Philip, "Introduction", *Early Modern Europe, From Crisis to Stability*, ed. Philip Benedict ve Myron P. Gutmann, University of Delaware Press, 2005, s. 11-14.

Darling, Linda, *Revenue-Raising and Legitimacy; Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire 1560-1660*, Leiden, E.J. Brill, 1996.

———, "Another Look at Periodization in Ottoman History", *Turkish Studies Association Journal*, XXVI/2, 2002, s. 19-28.

Faroqhi, Suraiya, "Vakıf Administration in Sixteenth Century Konya: The Zaviye of Sadreddin-i Konevi", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 1974, 17/2, s. 145-72.

- , “Rural Society in Anatolia and the Balkans during the Sixteenth Century, II”, *Turcica, Revue D’Etudes Turques*, XI, 1979, s. 103-153.
- , “Seyyid Gazi Revisited: The Foundation as Seen Through Sixteenth and Seventeenth-Century Documents”, *Turcica, Revue D’Etudes Turques*, 13, 1981, s. 90-121.
- , “A Great Foundation in Difficulties: Or Some Evidence on Economic Contraction in the Ottoman Empire of the Mid-Seventeenth Century”, *Revue d’Histoire Magrebine*, 47-8, 1987, s. 109-121.
- , “Agricultural Crisis and the Art of Flute-Playing: The Wordly Affairs of the Mevlevi Dervishes (1595-1652)”, *Turcica, Revue D’Etudes Turques*, 20, 1988, s. 43-69.
- , “Crisis and Change, 1590-1699”, *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*, ed. Halil İnalçık ile Donald Quataert, New York, Cambridge University Press, 1994, s. 413-636.
- , “Politics and Socio-Economic Change in the Ottoman Empire of the Later Sixteenth Century”, *Süleyman the Magnificent and His Age, The Ottoman Empire in the Early Modern World*, ed. Metin Kunt ve Christine Woodhead, London, Longman, 1995, s. 91-113.
- Goldstone, Jack, A., “East and West in the Seventeenth Century: Political Crises in Stuart England, Ottoman Turkey, and Ming China,” *Comparative Studies in Society and History*, 30/1, 1988, s. 103-42.
- McGowan, Bruce, *Economic Life in the Ottoman Europe; Taxation, Trade and the Struggle for Land, 1600-1800*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981.
- Gökbilgin, Tayyib M. *Edirne ve Paşa Livası; XV. ve XVI. Asırlarda Vakıflar – Mülkler – Mukataalar*, İstanbul, İşaret Yay., 2007.
- Griswold, William, J., *The Great Anatolian Rebellion 100-1020 / 1591-1611*, Berlin, Klaus Schwarz, 1983.
- , “Climatic Change: A Possible Factor in the Social Unrest of Seventeenth Century Anatolia”, *Humanist and Scholar, Essays in Honor of Andreas Tietze*, eds. Heath, W., Lowry and Donald, Quataert, İstanbul, The Isis Press and the Institute of Turkish Studies, 1993, s. 37-57.
- Hathaway, Jane, “Problem of Periodization in Ottoman History”, *Turkish Studies Association Bulletin*, 1996, 20/2, s. 25-31.
- Hobsbawm, E. J. “The General Crisis of the European Economy in the 17th Century-I”, *Past and Present*, 5, 1954, s. 33-53.
- Hütteroth, Wolf-Dieter, *Landliche Siedlungen im südlichen Inneranatolien in den letzten* Hütteroth, Wolf-Dieter, “The Demographic and Economic Organization of the Southern Syrian Sancaks in the Late 16th Century”, *Social and Economic History of Turkey (1071-1920)*, papers presented to the Fisrt International Congress on the Social and Economic History of Turkey, Hacettepe University, Ankara, July 11-13, 1977, ed. Osman Okyar and Halil İnalçık, Ankara, Meteksan, 1980, s. 35-47.

- İnalçık, Halil, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700", *Studies in Ottoman Social and Economic History*, London, Variorum Reprints, 1985, V, s. 283-337.
- Kiel, Machiel, "Remarks on the Administration of the Poll Tax (Cizye) in the Ottoman Balkans and Value of Poll Tax Registers (Cizye Defterleri) for Demographic Research", *Etudes Balkaniques*, 4, 1990, s. 70-104
- , "Hrazgrad – Hezargrad – Razgrad the Vicissitudes of a Turkish Town in Bulgaria", *Turcica Revue D'Etudes Turques*, vol. XXI-XXIII, 1991, s. 495-563
- Kuniholm, P. I. "Archaeological Evidence and Non-Evidence for Climatic Change," *The Earth's Climate and Variability of the Sun Over Recent Millennia*, *Phil. Trans. R. Soc. Lond. A*, eds. S. J. Runcorn and J. C. Pecker, 1990, s. 645-55.
- Orbay, Kayhan, "Vakıfların İktisadi Boyutu; Yeni Arşiv Kaynakları ve İktisadi Yaklaşımlar", *6. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri (The Sixth International Congress of Turkish Culture)*, Ankara, Pulat, 2009, cilt III, s. 1463-1474.
- , "Muhasebe Defterlerine Göre 17. Yüzyıl Başlarında Üç Şerefeli Camii Vakfi", *H.Ü. Türkiyat Araştırmaları*, Sayı 15, 2011, s. 159-165.
- , "Bursa'da Sultan II. Murad Vakfi'nin Mali Tarihi (1608-1641)", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, cilt: 61, sayı 2, 2011, s. 293-322.
- , "Gazi Süleyman Paşa Vakfi'nin Mali Tarihi ve 17. Yüzyılda Trakya Tarımsal Ekonomisi", *A.Ü. Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30/49, 2011, s. 145-181.
- , "Edirne II. Bayezid Vakfi'nin Mali Tarihi (1597-1640)", *A.Ü. Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi (GAMER)*, 1/1, 2012, s. 113-141.
- , "Orhan Gazi Vakfi'nin Mali Tarihinden Bir Kesit (1593-1641)", *Vakıflar Dergisi*, 38, 2012, s. 65-84.
- , "Financial Development of the Waqfs in Konya and the Agricultural Economy in the Central Anatolia (Late Sixteenth – Early Seventeenth Centuries)", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 55, 2012, s. 74-116.
- Orbay, Kayhan ve Hatice Oruç, "Sultan II. Murad'ın Edirne *Câmi'-i Şerîf ve Dârü'l-hadîs* Vakfi (1592-1607)", *İ.Ü. Tarih Dergisi*, 56, 2012/2, s. 1-24.
- Öz, Mehmet, *Osmanlı'da Çözülme ve Geleneği Yorumcuları*, İstanbul, Dergah Yayınları, 1997.
- , "Population fall in seventeenth century Anatolia: some findings for the district of Canik and Bozok", *Archivum Ottomanicum*, 22, 2004, s. 159-171.
- Özel, Oktay, "Population Changes in Ottoman Anatolia During the 16th and 17th Centuries: The "Demographic Crisis" Reconsidered", *International Journal of Middle East Studies*, 36, 2004, s. 181-205
- , "The Reign of Violence: the *Celalis*, c.1550-1700", *The Ottoman World*, ed. Christine Woodhead, London-New York, Routledge, 2011, s. 184-202.

- Pamuk, Şevket, *İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler, 1469-1998*, Ankara, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Aralık 2000.
- Parker, Geoffrey and Leslie M. Smith, "Introduction", *The General Crisis of the Seventeenth Century*, ed. Geoffrey Parker and Leslie M. Smith, London, Routledge & Kegan Paul, 1978, s. 1-25.
- Rabb, Theodore, K. *The Struggle for Stability in Early Modern Europe*, New York, Oxford University Press, 1975.
- Şakul, Kahraman, "Bir Çalıştayın Ardından 17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu: Kriz ve Dönüşüm", *Toplumsal Tarih*, 223, 2012, s. 22-37.
- Todorova, Maria, N. "Was There a Demographic Crisis in the Ottoman Empire in the Seventeenth Century?", *Etudes Balkaniques*, 2, 1988, s. 55-63.
- Uluçay, Çağatay, M. *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul, Manisa Halkevi Yayınlarından Sayı: XI, 1944.
- White, Sam, *The Climate of Rebellion in the Early Modern Ottoman Empire*, New York, Cambridge University Press, 2011.
- Yerasimos, Stéphane, "Le Waqf du Defterdar Ebu'l Fazl Efendi et ses Bénéficiaires", *Turcica, Revue D'Etudes Turques*, 33, 2001, s. 7-33.